

תנובות שדה

גיליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 140 / תשרי - חשון תשע"ט



תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת: המכון למצוות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב יוסף מאיר שטורן
meir.macon9@gmail.com

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
ת.ד. 176 אלעד 4081003
טלפון: 03-9030580
פקס: 03-9030891
macon1@bezeqint.net

דמי מנוי לשנה: 60 ₪

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של המכון,
או תגובות על הנכתב בגליונות השונים,
לכתובת המערכת, או לפקס, או לדואר
האלקטרוני

תוכן העניינים

- 5 | דבר העורך
עצרת תהיה לכם
- 7 | **מידע הלכתי** – איסור חדש – לקראת חורף תשע"ט * חרקים בסימני ראש השנה * המעבר לשנת מעשר עני הגאון **רבי שניאור ז. רווח שליט"א**
רב קהילת משכן התורה – אלעד, וראש המכון למצוות התלויות בארץ
- 15 | **מדור גנוזות וכת"י מתורת ארץ ישראל**
ספר עיר חדשה מסכת שביעית פרק ו - י
מאת **רבי רבינו יהודה הכהן זלה"ה** מחכמי פאס שבמרוקו מפוענח מכת"י ע"י **הרב נתנאל אביטל שליט"א** * עם תוספת ביאורים והערות שע"י **צוות חוקרי המכון** ובעריכה והגהה לדפוס ע"י הרה"ג **רבי ישראל אלנקווה שליט"א**
- 20 | **חסד התשובה**
מו"ר הגאון **רבי שלמה משה עמאר שליט"א**
הראשון לציון ורבה של ירושלים
- 23 | **חזקת כהן ולוי בזמנינו וחובת נתינת המתנות להם**
הרה"ג **רבי שניאור ז. רווח שליט"א**
רב קהילת משכן התורה – אלעד, וראש המכון למצוות התלויות בארץ
- 34 | **בעיית טבל וחולין מעורבים בגידולים שהיו בבעלות משותפת**
הרה"ג **רבי משה לנדאו שליט"א**
מרבני המכון
- 43 | **מדור סקירת ספרים - שו"ת שש משזר חלק ב - או"ח יו"ד**
אבה"ע, להגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א
מאת עורך הגיליון

עצרת תהיה לכם

פסחים דף סח: "דתניא, רבי אליעזר אומר אין לו לאדם ביום טוב אלא אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר, חלקהו, חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש. ואמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו, כתוב אחד אומר עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד אומר עצרת תהיה לכם. רבי אליעזר סבר מצותו או כולו לה', או כולו לכם. ורבי יהושע סבר, חלקהו, חציו לה' וחציו לכם".

המעניין הוא, שהפסוק של עצרת תהיה לכם' נאמר לגבי שמיני עצרת, וכל עניינו של שמיני עצרת הוא חג המיוחד כולו "לה'", כדאי' בסוכה דף נה:, "משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך".

כלומר, הנה הנדון אי יום טוב הוי לכם' או לה' לכא' היאך ראוי לשמוח ביו"ט, האם בבשר ויין דאין שמחה אלא בבשר ויין, או בלימוד תורה שנאמר עליה פיקודי ה' ישרים משמחי לב (עי' במהרש"א פסחים שם). ובזה נחלקו אי כולו לה' או כולו לכם או חציו לה' וחציו לכם. ועניין שמחת יו"ט באה לכא' משום העניין והשפעה השייכים לאותו המועד, כמו חג הסוכות דבסוכות הושבתי וכו', חג הפסח זכר ליציאת מצרים, חג השבועות שעניינו בשמחת הבאת שתי הלחם מן התבואה החדשה (עי' ברמב"ן עה"ת). ובזה הנדון דכיון שעניינו של יום ראוי לשמחת יו"ט, היאך ראוי לשמוח וכו'.

אבל כ"ז בשבעת ימי הסוכות שבאו משום עניינו של יום דבסוכות הושבתי וכו'. אבל שמיני עצרת אינו בא אלא לתכלית שעם ישראל יהיה עם ה', והיאך אפוא דוקא הפסוק המורה על ה'לכם' מופיע בשמיני עצרת?

וכן להפך, לגבי הפסוק דעצרת לה' אלקיך נאמר דוקא בפסח, שהינו חג שמצוותיו נסובות בענייני אכילה ושתיה, לאכול מצה, לאכול מרור, שתית ד' כוסות, אכילת קרבן פסח, על מצות ומרורים יאכלוהו, הא לחמא עניא, כל דכפין ייתי ויכול..

ובשלמא למ"ד חציו לה' וחציו לכם, אפ"ל דלהכי דוקא ביום שמיני עצרת שמייוחד לה', יש גם עניין לשמוח באופן של "לכם". וכן להפך, גם בפסח שמצוותיו נסובות על ענייני אכילה ושתיה, יש גם לקיים "לה'". אבל למ"ד דהפסוקים מורים על הנהגה אחת, או כולה לה' או כולו לכם, עדיין קשיא.

אכן, אם נתבונן נראה ששני הפסוקים באים לגבי "עצרת", שמיני עצרת, ושביעי של פסח שנאמר בו עצרת לה' אלקיך. ונראה שעניינו של "עצרת" היינו עצירה של יום טוב מימי חולו של מועד, שבהם אמנם מתקיימים מצוות החג, סוכה וד' מינים וקרבת החג, וכן אכילת מצה, אבל אינם יום טוב, ובאה העצירה ואומרת לעשות יום טוב. וכן משמע פשוט הפסוקים, ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלקיך לא תעשה מלאכה, כלומר בששת הימים הראשונים עיקר תכליתם במצות המצה אבל תכלית היום השביעי היא יום טוב, אי עשיית מלאכה בשביל

שתעסוק בשמחת יום טוב. וכן לגבי שמיני עצרת, אחר עבודת הקרבנות המפורטת לכך יום שהם פרי החג, ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל מלאכה לא תעשו, כלומר היום הזה עיקר עניינו הוא שביתת יום טוב.

לפיכך, דוקא בסוכות שמצוותיו 'רוחניות', בצילא דמהימנותא, ד' מינים, קרבנות החג, אזי העצירה דיום טוב מתבטאת ב"לכם". ואילו בפסח שמצוותיו באכילה ושתיה, העצירה דיום טוב מתבטאת ב- "לה".

יה"ר שיתקיים בנו ופרוס עלינו סוכת שלומך, סוכת רחמים וחסדים ושלוש, אמן. למעשה כל עניינם של שבתות וימים טובים הינם עצירה. עצירה משטף החיים להתבונן ולשאוב כח ממקורות הרוח שלנו. שבת, שבו אנו עוצרים ומתבוננים שהעולם נברא בששה ימים ושיש לו התחלה ויש לו סוף, בעוד שבשטף החיים עלולים להרגיש שהחיים שוטפים כך מעולם ועד עולם. כמו כן יש לעצור בחודש ניסן ולהתבונן בזמן שבו נעשינו לעם, ביצירת מצרים, שאם לא היא הרי אנו ובנינו ובני בנינו עבדים היינו במצרים, כאשר שטף החיים עלול לגרום לנו לחשוב שאנו בני חורין באופן טבעי. וכן חג הסוכות שעניינו להזכיר לנו שאנחנו נמצאים בצילא דמהימנותא.

וכמובן הימים הנוראים הבאים עלינו לטובה, שבו העולם עוצר פעם בשנה וכל בני בשר עוברים לפניו כבני מרון. ויום הכיפורים שבו נעצרים לתשובה וכפרה.

היהדות כולה בנויה על עצירות שונות משטף החיים. עצירה 3 פעמים ביום לתפילה, לקביעת עיתים לתורה, למצוות שקבוע להם זמן ושאינו קבוע להם זמן. בכך שומרי התורה נמנעים מלהיסחף בשטף החיים שזורם בעוצמה ומעקר את יכולת החשיבה של כל הנמצאים בתוכו מלהתבונן מאין באת ולאן אתה הולך וכו'.

העצירה וההתבוננות, זה מה שמעניק משמעות לחיים, להיות "למענד אלקים חיים". ובזה אנו באים ומתפללים, זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, למענד אלקים חיים..

* * *

בשורה משמחת מבית המדרש של 'המכון למצוות התלויות בארץ' – ספר תורני הלכתי חדש יצא לאור, 'שולחן' שש משזר – חלק ב' מאת הגאון ראש המכון רבי שניאור ז. רווח שליט"א, ראה פרטים על הספר במדור 'סקירת ספרים' המופיע בחוברת.

בברכת
כתיבה וחתומה טובה
העורך

- ❖ איסור חדש – לקראת חורף תשע"ט
- ❖ חרקים בסימני ראש השנה
- ❖ המעבר לשנת מעשר שני

איסור חדש

החל מחודש זה מתחילים בקציר הדגנים של תקופת הקיץ, ולעיתים יש בו איסור חדש מן התורה, ולדעת מרן השולחן ערוך איסור חדש קיים גם בתבואת חוץ לארץ ואף אם זה שייך לגוי.

❖ ראשית לתיאור המציאותי, באירופה רוב החיטה לתעשיית המאפים היא חיטת חורף ללא חשש חדש. ומאידך לתעשיית הדורות הסמולינה-קוסקוס ועוד, יש כמויות גדולות יותר של חיטת קיץ שלעיתים אסורה באיסור חדש.

❖ בארה"ב ובקנדה חיטת הקיץ מרובה מאד. כמו"כ חיטת סמולינה לתעשיית הקוסקוס והפסטה, המיוצר בקנדה הרוב המוחלט הוא באיסור חדש, ומדינה זו היא ספקית גדולה של חיטה זו למדינות שונות בעולם, כולל מדינת מרוקו [שכמעט בכל החברות שם, התוצרת של הקוסקוס והפסטה היא באיסור חדש גמור כולל במפעלים עם כשרויות (שאינן מקפידות על חדש בחו"ל, להוציא בודדות שמקפידות על כך) ובכל זה יש לחוש החל מחודש חשון עד אחרי פסח].

❖ ברוסיה מחולקת המדינה לשנים בין צפון רוסיה, שם יש תבואת קיץ, לבין דרום רוסיה, שיש בעיקר חיטת חורף, כי טמפ' הקיץ לא מייטיבה עם הגידולים. באוקראינה מצאתי בכמה איזורים גם חיטת קיץ כאשר הם מערבבים בעיבוד לקמח את חיטת החורף עם חיטת קיץ.

❖ בתעשיית הבירה, שולטת שעורת קיץ, כאשר להבדיל מהחיטה בשעורה הרוב המוחלט זה שעורת קיץ הנזרעת בחודשים מרץ ואפריל ולעיתים גם בחודש מאי למנינם, ובשנה זו ערב פסח חל ב 30 למרץ למנינם, ובנוסף השנה החורף היה קר ומושלג מאד בחלק ממדינות אירופה, כך שלעיתים נאלצו מחמת זה לזרוע את השעורה מאוחר יותר, כלומר עד אחרי פסח, ואנו מוצאים מדינות שבעבר היו נקיות מחשש "חדש" ובשנה זו הרוב נזרע לאחר הפסח, וכדי להבין את גודל הבעיה, די לציין כי השנה בגרמניה רוב ככל השעורה בחשש חדש, ומדינה זו היא ספקית גדולה של משקה בירה ומוצריה, ויש לחוש ולבדוק היטב השנה את תוצרת הבירה ממדינות אירופה.

❖ ידידי הרב טוביה הוכוולד בפירסומו השנתי על השעורה סיכם את אשר בדק, כי גידולים שמקורם ממדינות: אוסטריה, אירלנד, אנגליה, הולנד, סלובקיה, ספרד, סקוטלנד, פולין, צ'כיה, צרפת – כל הזריעות או רובם המכריע נזרע לפני הפסח וזה ללא חשש חדש. מאידך הגידולים ממדינות גרמניה, דנמרק,

פינלנד, שבדיה ורוסיה – רוב הזריעות או כולם נזרעו לאחר הפסח והם באיסור חדש.

- ❖ הזמן שיש לחוש לגביו לאיסור "חדש" במשקה הבירה מחו"ל, הוא בערך כחודשיים לאחר קצירתו, כלומר בערך בחודש חשוון [נובמבר למנינם].
- ❖ קיימים יצרנים מפורסמים בעולם שאין בתוצרת שלהם חשש חדש, ומכל מקום הנכון הוא לשתות בחו"ל רק לאחר בירור עם גורמי כשרות מקומיים שאין "חדש" בלדת שממנו מיוצר הבירה. חשוב לציין כי קיימים כשרויות חשובות ומפורסמות בעולם המעניקים כשרות על מוצרים שהם "חדש" מתוך כך שסומכים על שיטות הפוסקים להתיר חדש בשל גוי בחו"ל, ולעיתים אף כיתוב "מהדרין" מופיע על האריזות, ויש לדעת שלדעת מרן השולחן ערוך, מדובר באיסור גמור, ולכן יש לוודא כי המאכל או המשקה אין בו איסור חדש, במדינות ובמוצרים שיש לחוש לגביהם.

חרקים בסימני ראש השנה:

נהגו בקהילות ישראל, לאכול סימנים מיוחדים המסמלים התחלה טובה לשנה הבאה עלינו לטובה, מנהגים שונים נהגו בקהילות ובעדות השונות של עם ישראל. במציאות של ימינו רבים מסוגי המאכלים הנאכלים במנהג הסימנים נגועים בחרקים, ובוודאי שיש להזהר בזה מאד כדי ששניגור לא ייהפך חלילה לקטיגור. וכבר כתבו רבותינו הפוסקים שכאשר יש חשש שיש חרקים באחד מן המינים שלא יאכל ממנו אלא רק יראה ויאמר יהי רצון.

להלן אסקור בתמצית את הנגיעות הקיימת במינים השונים והדרך הקלה לנקותם מן החרקים:

סילקא:

סלק: יש הנוהגים ליקח סלק אדום לסימן זה. בסלק קיים חשש לזחלים של עש הסלק [בד"כ בצבע לבן]. הזחלים חודרים לירק מאיזור העלים לתוך הפרי. סימני הנבירה אינם נראים תמיד לעין. סימני נבירה גסים בסלק הם אינם סימני נבירה של הזחל.

אופן הבדיקה: יש לחתוך את הסלק בראשו חתך לרוחב הירק, ולראות אם יש סימני נבירה, במידה ונמצא יש לחטט עד לעומקו ולראות אם נמצאים שם זחלים. בזמן פריסת הסלק לפרוסות ראוי להתבונן שאין סימני נבירה.

עלי סילקא: יש הלוקחים עלי סילקא – מונגולד לסימן זה. עלי סלק נגועים ביותר ככל ירקות העלים הנגיעות היא בחרקים שונים, זחלים של עשים שונים, זחלים של זבוב המנהרות, כנימות עלה, ולעיתים ניתן למצוא טריפסים ולכן ראוי לקחת רק ממונגולד הגדל בחממות המגדלים ירקות בחזקת נקיים מחרקים תחת כשרות מוסמכת. במידה ולא מצוי ירק זה תחת השגחה, ראוי להשתמש רק בגבעולים הלבנים ללא העלים הירוקים, ולנקות בצורה המבוארת לקמן. במידה ומאד מעוניינים להשתמש בעלים הירוקים מגידול רגיל, יש להקפיד על הליכי הניקוי כדלקמן.

אופן הבדיקה:

עלי סלק עם כשרות שהם בחזקת נקי מחרקים: יש להפריד את העלים, להשרות את העלים במי אמה או "סטריילי" למשך 5 דקות. ולשטוף היטב תחת ברז מים.

גבעולים של עלים מגידול רגיל: יש להפריד את העלים הירוקים, ולהשאיר רק את השדרות של העלים [לנקות את החלק הירוק לחלוטין], להשרות את השדרות במי אמה למשך 5 דקות, לשטוף היטב תחת ברז מים תוך כדי שפשוף העלים מכל הצדדים. לאחר מיכן להתבונן ויזואלית על בעלים ממול מקור אור, שאין פיתולי מנהרות שנוצרו מרימת זבוב המנהרות.

עלים ירוקים מגידול רגיל: במידה ומאד מעוניינים להשתמש בעלים עצמם, ואין בנמצא מגידול מיוחד, יש להפריד את העלים, להשרותם במי אמה למשך 5 דקות, ולשפשף כל עלה על כל שטחו בשני צידי העלה באמצעות ספוג [להקפיד במיוחד לנקות בכל הקפלים] וכיו"ב, לאחר מיכן לשטוף היטב תחת ברז מים. לאחר ניעור המים, להתבונן על כל עלה משיני צידיו ממול מקור אור שלא נותרו חרקים, ושאין פיתולי מנהרות שנוצרו מרימת זבוב המנהרות. [במידה ונמצאו מנהרות יש להסיר את כל מקום הנגיעות שבעלים].

כרתי - לוף:

בירק זה מצויים תריפסים [צבע שחור, או צהוב בתחילת חייו], בכל האיזורים של הירק, כולל בין השכבות של הירק. [עיקר הנגיעות נמצאות בחיבור של העלים הירוקים עם החלק התחתון של הכרתי].

אופן הבדיקה:

כרתי מגידול מיוחד: יש להפריד את העלים, ולשטוף היטב תחת ברז מים.

כרתי מגידול רגיל: יש לחתוך את החלק התחתון כולל השורש. להפריד את העלים לחלוטין כולל החלק התחתון. יש לחתוך את כל העלים לשניים לכל אורכם. ולהשרות במי אמה למשך 5 דקות. לאחר מיכן יש לשטוף תחת ברז מים תוך כדי שפשוף העלים היטב משיני צידיהם.

רוביא - לוביא:

למנהג שלוקחים רוביא בתרמילים: יש בהם חשש נגיעות של זחלים של עשים שונים [כמו פרודניה ולאפיגמה], הזחלים נוברים בתרמיל וחודרים פנימה. ולעיתים נדירות יותר נתפסים חרקים שונים על התרמיל בצד החיצוני.

אופן הבדיקה: יש לשטוף היטב את התרמילים תחת זרם מים חזק. להתבונן ויזואלית שאין חורים. במידה ונמצאו חורים יש לחטט אחריהם לראות שלא חדרו פנימה ונותרו שם. תרמילים שלימים ירוקים מוקפאים, הם בדרך כלל עוברים מיון היטב והם בחזקת נקיים.

למנהג שלוקחים שעועית יבשה: השעועית עלולה לקבל נגיעות הן במחבר על הצמח, והן במחסן [ובפרט שזמן אחסונו ארוך]. המזיק העיקרי הן בשטח והן במחסן הוא זרעית השעועית, כאשר הזחל חודר אל הגרגר פנימה, ולאחר בקיעה

מן הגולם יוצא לחוץ, חרק זה פוגע הן במחובר והן במחסנים. בנוסף לזרעית, בזמן האחסון עלולים הגרגירים להיות מותקפים גם על ידי מזיקי מחסן נוספים, ובפרט באחסון לקוי, כגון זחלים החודדים למרכז הגרגיר, ומכרסמים את אמצע הגרגיר ומותירים פסולת חרקים מרובה. או לעיתים אף מזיקי מחסן זעירים יותר.

אופן הבדיקה והשימוש: ראשית, עם פתיחת האריזה רצוי לבצע בדיקה ראשונית ויזואלית בתוצרת או באריזה, ולוודא שלא ניכרים חרקים בוגרים או זחלים, סימני חרקים, אבקה לבנה שנובעת מן הכרסום, או קורים שנוצרו על ידי הזחלים. נמצאה נגיעות כזו, רצוי לא להשתמש בתוצרת זו כלל אף על ידי בדיקה.

בנוסף, כאמור, קיים חשש לנגיעות פנימית בגרגירים שאינם ניכרים היטב מבחוץ. ולכן, כדי להבטיח את נקיות הגרגירים, יש להתפיה את השעועית ולדאוג שהקליפה תהיה שקופה כדי לאפשר לבצע את הבדיקה הרצויה. לצורך כך יש להשרות את הגרגירים במים חמים למשך כשלוש שעות – כלומר להרתיח את השעועית עם מים. לאחר הרתיחה מסירים מן האש ומשהים בכלי סגור כשעתיים עד שלש. [ניתן אף להשרות במים קרים למשך הלילה כפי שפירטנו בבדיקת החומום, אולם בשעועית שבחלק מזניה הקליפה כהה ואטומה, מים חמים פועלים את הנדרש בצורה טובה יותר]. גרגירי השעועית לאחר תפיחתם הופכים שקופים יותר, וניכר בהם היטב האם חבויים בתוכם חרקים או גלמים. סימן ההיכר שלהם הוא בצבעם הכהה שתחת הקליפה. לעיתים יש שינויי צבע או כתמים טבעיים שאינם מהווים סימן לנגיעות.

לאחר ההשריה, מפזרים על היד כמות של גרגירים ומתבוננים האם יש בהם חשש לחרקים פנימיים, או האם יש חורים [=שהם סימני הגחה של החרקים] או שאר סימני חרקים. לאחר מכן מצמידים את היד השנייה והופכים את הגרגירים כדי לבדוק את הצד השני של הגרגירים באופן הנזכר לעיל. כל שעועית שיש בה חשש נגיעות מוציאים החוצה, וכל שאר הגרגירים כשרים ומוכנים לאכילה.

מאחר שקיים חשש לנגיעות של זחלים בתוך הגרגיר, או שפעולת ההשריה של הגרגירים לא הייתה מושלמת, ויש חוסר זיהוי של הזרעית תחת הקליפה, על כן יש לבדוק מדגמית [=חופן של גרגירי שעועית] בדיקה פנימית, כלומר הסרת הקליפה של הגרגירים וחצייתם לשניים, ואם כל המדגם נמצא נקי, שאר התוצרת לאחר הבדיקה הוויזואלית מותרת באכילה. אולם אם נמצאו חרקים חבויים שלא נתגלו בבדיקה הוויזואלית, יש להסיר את הקליפה של כל הגרגירים ולחצותם לשניים, ולאחר בדיקה של כל גרגיר, התוצרת הנקייה מותרת באכילה.

שעועית בעלת קליפה כהה ביותר, רצוי להשרות במים חמים ולא במים קרים. כמו כן על מנת להבטיח את הזיהוי הנכון והמדויק [ולהבטיח זיהוי והבחנה נכונה בין סוגי הכתמים], יש לבצע בדיקה מדגמית [כ-10%] פנימית של הגרגירים, כלומר הסרת הקליפה וחציית הגרגיר לשניים, ובדיקת הנקיות. באם נמצאה נגיעות יש לקלף את כל הגרגירים ולחצותם לשניים, להסיר הנגועים, ולהשתמש בשאר התוצרת.

למנהג מרוקו שלוקחים שומשום: יש לדעת כי עקב האחסון הארוך, יש חשש לעיתים לנגיעות של מזיקי מחסן חרקים בוגרים וזחלים המותירים את סימניהם בין הגרגירים. עיקר הנגיעות בשומשום היא בין הגרגירים ולא בתוכם. לעיתים נדירות

באחסון עם לחות ובפרט בשומשום מלא, יש חשש גם של מזיקי מחסן זעירים כמו אקריות המחסן. יש לשים לב כי השומשום, לאחר קילופו, איננו תמיד חלק, ולעיתים יש לו פגמים טבעיים ככתמים שחורים וכיו"ב, ואינם חרקים.

אופן הבדיקה והשימוש: יש לפזר את זרעי השומשום על משטח כהה ועדיף בצבע כתום, ולהעביר גרגיר אחר גרגיר ולבדוק שאין חרקים בוגרים או זחלים הנמצאים ביניהם, ושאינן סימני חרקים כעין קורים או גבישים ושאינן גרגירים מנוקבים המהווים סימן להימצאות חרקים. באם כל התוצרת נמצאה נקייה, הזרעים מותרים בשימוש. נמצאו חרקים, אם נמצאו רק בוגרים, אזי במידה וכל התוצרת נבדקה והוסרו כל החרקים, מותר להשתמש בתוצרת.

אם הזרעים אוחסנו בוודאות במקום לח [בסתם אין צורך לחוש לחרקים זעירים], יש לבצע סינון לשומשום, באופן שכל הנשורת שנפלה תעבור בדיקה [מומלץ מאוד, באם הדבר מתאפשר, לבצע את הבדיקה על מתקן "קל בודק" שמשמש גם כשולחן אור וגם כמסננת, ובעת העברת הזרעים מצד אחד למשנהו, כל הפסולת והנשורת כולל החרקים נופלים למגירה התחתונה, וניתן לזהות בפסולת את סוגי החרקים אם הם קיימים]. אם נתגלו חרקים זעירים כגון פסוקאים או אקריות המחסן, יש להמנע כליל משימוש בתוצרת כיון שקשה מאד להסירם בוודאות. במידה ונמצא נקי, יש להמשיך ולבדוק את התוצרת כנזכר לעיל בבדיקה ויזואלית על גבי שולחן אור או משטח.

קרא - דלעת:

רוב התוצרת בשוק היא מטיב מעולה ואין בה חשש חרקים והיא בחזקת נקייה.

רימון:

הרימון שמגיע מחקלאים ובשיווק מסודר, הוא נמצא תחת טיפול ראוי, והוא בדרך כלל נקי. אולם פעמים שנמצא נגיעות של רימות זבוב הפירות. כמו כן בחלקות פחות מטופלות קיימת נגיעות של זחל "כחליל הרימון". הזחלים חודרים לפרי לאחר נבירתם בפרי [חור הנבירה נראה היטב לעין], וחודרים פנימה, המקום שהרימות נוברות בפנים הפרי הופך להיות חום כהה, ובשלב מתקדם יותר מתחיל להרקוב ומזמין אליו נגיעות של זבובי תסיסה.

אופן הבדיקה: יש להתבונן על גבי הפרי, אם יש בו סימני נבירה. במידה ויש בו סימני נבירה יש לפתוח את הרימון ולראות אם יש מקום פגוע ושינוי צבע בפנים, במידה ונמצאה נגיעות יש להסיר את כל האיזור הנגוע. הנקודות השחורות בתוך גרגרי הרימון, אינם סימן לחרקים, אלא מגידול טבעי.

תפוח:

תפוח טרי כגון מזן אורליאנס או זהוב המצוי בימים אלו מגידול חדש של שנה זו. מחקלאים מסודרים ומשיווק מאורגן ומסודר, הרי שהם בחזקת נקיים, אולם בכל אופן כדאי להתבונן שאינם נגועים כיון שלעיתים גם במטעים מטופלים מתגלים התקפות של זבוב הפירות. תפוחים מחלקות לא מטופלות עלולות להיות נגועים בכנימות חיזוניות על קליפת התפוח [כתם אדום הוא הצבע שנותר לאחר נשירת הכנימה שצבעה אפור, ואין מקום הכתם אסור באכילה]. בנוסף יש פגיעה של

זחלים [זחל עש התפוח וזחל זבוב הפירות] הזחלים חודרים פנימה ומתפתחים בפנים.

אופן הבדיקה: יש להתבונן בצד החיצוני של התפוח, לראות שאין עליו כנימות. [כדי להבדיל בין כנימה לבין פגע טבעי, יש לנקוט בכלל זה: כנימה היא יורדת בשפשוף וגיירוד קל. פגע טבעי תפוס חזק]. במידה ונמצאו כעין שקעים אדומים, יש להתבונן שלא נשארו כנימות, ולא נותר רק מקום ישיבתן בלבד. בבדיקה חיצונית יש גם להתבונן שאין נקבים בפרי, [אם כי אין תמיד מקום החדירה ניכר לעין], לאחר מכן לחצות את התפוח ולראות שאין בו מחילות.

תמר:

התמרים משווקים בצורות שונות, רוב זני התמר משווקים כיבשים, כלומר ייבושם והבשלתם הוא על העץ, ויש זן של תמר המשווק כתמר לח. בתמרים היבשים, מצוי נגיעות של חרקים ובפרט בשטחים שאינם מטופלים כדבעי, החרקים הם מסוג זחלים של עשים מסוימים [כגון עש הצימוקים - בצבע ורדרד]. או לעיתים אף חדירה של חיפושיות מחסן שתוקפים את הפרי בזמן התייבשותו. מאידך בתמר הלח מחלקות טובות, אין כלל נגיעות והוא בחזקת נקי.

אופן הבדיקה: ההעדפה היא להשתמש בתמר לח שכאמור בחזקת נקי. מאידך בתמר יבש יש לחצות את התמר ולאחר הוצאת הגלעין, להתבונן שאין חרקים וזחלים. כיון שפעמים רבות הזחל מקבל את צבע המזון שהוא אוכל, יש קושי לראותו בקלות, ולכן יש להתבונן על התמר ממול מקור אור.

דגים:

יש מקהילות ישראל שנמנעו לאכול דגים בר"ה, ויש שנהגו לאכול ולומר: יהי"ר שנוכה לפרות ולרבות כדגים. בדגים הן בדגי הבריכות והן בדגי הים והן הגדלים בכלובים שבים. מצויים חרקי מים רבים, הן כטפילים חיצוניים היושבים על גבי העור ולא חודרים פנימה [“ארגולוס” המצוי על גבי קרפיון ולעיתים על דג אמנון. “כינת הסלמון” על גבי סלמון]. ויש מהם שחודרים פנימה [“לרניאה” בקרפיון וכסיף ועוד. “סיפיריון לומפי” על הדג האדום (רוטברש מזן מנטלה). טפיל חיצוני המצוי בבקלה צעיר]. והן כטפילים פנימיים “נימטודות” הנמצאים בחלל המעינים של הדגים, על גבי האיברים הפנימיים של הדג, ויש אף שחודרים לתוך בשר הדג [אניסאקיס]. יש שצורתם כעין ספירלה, ויש שצורתם כגרגר אורז, התולעים מופיעים בגדלים ובצבעים שונים.

אופן הבדיקה: בקניית דגי בריכה כגון קרפיון, מושט-אמנון, כסיף ובורי, יש להעדיף ולהתאמץ ולקנות דגים בחנויות הנתונות תחת השגחה גם לענין הטפילים. ואז הם בחזקת נקיים מבחינת טפילים חיצוניים לחלוטין. דגים הנקנים ממקומות שאינם תחת פיקוח לענין חרקים, באם זה דג מצונן כלומר שעבר כבר זמן לאחר מותו, אחיזת החרקים בו חלשה יותר, ואז מגרדים היטב עם סכין את כל עור הדג, ובמידה ואין מבחינים בפצע או סימן אדמומית כל שהיא, אין חשש לטפילים ע"ג העור. ובמידה ויש פצע או סימן אדום יש להסירו עד עומק של כחצי ס"מ. ובאם קונים דג חי יש להקפידו למשך זמן עד שיוקפא כל החלק החיצוני של הדג [השריה

בחומץ ומלח אינה מועילה לשיחרור אחיזת חרקים] ולאחר שהדג יופשר יש לנקותו באמצעות גירוד כל העור. דגים קפואים המיובאים לארץ – יש מהם שנקיים כגון נסיכת הנילוס, טונה, ועוד. ויש שהם נגועים רק חיזונית כגון כינת הסלמון על דגי הסלמון שמקורם מכלובים בים כגון המגיעים מנורבגיה או מצ'ילי, ועוד. ויש שהם נגועים גם בבשר הדג, ואזי יש טפילים בתוך הבשר שמותרים על פי ההלכה כיון שהם גדלו בדג. ויש שאסורים כגון תולעי אניסאקיס שבבשר דגי הסלמון מן הים, סול מארה"ב וסין ועוד. ואזי יש לרוכשם רק עם כשרות מהדרין המקפידה על הסרת התולעים ועל כל אריזה מופיע חותם המאשר זאת.

ראש דג:

יש מקהילות ישראל שלוקחים ראש של כבש, ויש הלוקחים ראש דג [ראה בגוף המאמר לעיל]. בחלק מן הדגים ובפרט אותם הבאים מן הים או מבריכות שאינן מטופלות, בהם הראש נגוע ביותר ויש להמנע מלהשתמש בהם.

אופן הבדיקה: יש להעדיף וליקח ראשים של דגי בריכות שהם מפוקחות על עניני הטפילים ואזי אפשר להשתמש בהם ללא כל חשש. רבים המשתמשים בראשי דג סלמון לצורך הסימנים, ויש להיזהר שגם בסלמון שמקורו מכלובים שבים כגון מנורבגיה, יש נגיעות גבוהה של כינת הסלמון כאשר כינה זו נכנסת לתוך כל חללי הפה ועל לשון הדג ובחיד. ועל כן חובה לחצות את ראש הדג ולהסיר את כל האיברים הפנימיים הניתנים להסרה, ולשטוף תוך כדי שפשוף את כל החלק הפנימי של הדג.

ראש כבש:

בבשר באופן כללי, יש מציאות של טפילים – צ'יסטות, מציאות זו שונה בהיקפים שלה, בין המדינות השונות, ושלטונות הבריאות עוקבים אחר תופעות אלו כיון שזו מסוכן לבריאות. ניתן לציין שהבשר בארץ הוא בחזקת נקי מטפילים אלו. אולם במח שבראש הכבש מצויים לפעמים תולעים. במידה והם קיימים ניתן להבחין בהם לאחר התבוננות.

דבש ומוצריו:

להלכה "כל היוצא מן הטמא טמא", אולם דבש דבורים היוצאים מן הדבורים הגם שהוא חרק טמא, מכל מקום כיון שאין הדבש ממוצה מגוף הדבורה, אלא מן הצוף שמכניסה לזפק שבה, ובתערובת רוק של הדבורה זה נהפך לדבש, זה מותר באכילה. [ובשו"ת שש משזר חלק שני בחיו"ד סי' טז כתבתי להתיר גם את הטל דבש הנאסף על ידי הדבורים, וזה יש להתיר לכו"ע, ואף הנאסף על ידי שאר חרקים העיקר שלדעת השו"ע זהמותר באכילה, יעו"ש]. מה שהתירו דבש דבורים, הוא אפילו אם מעורב בדבש בזמן רדייתו חלקי דבורים, ואף שכשמרתיחים אותו כדי לסננו, חלקי הדבורים מתבשלים עמו, כיון שטעמם פגום אינם אוסרים. ומכל מקום יש להקפיד לסנן את הדבש לפני אכילתו. וכיום רוב הדבש עובר סינון, ואין לחוש שחלקי חרקים מעורבים בו.

שעות דבורים [חומר הממוצה מגוף הדבורה, ובאמצעותו היא בונה את חלות הדבש], מותר באכילה, כיון שאין לו טעם כלל והוא כעץ בעלמא. ומה שהוא טעים בתחילה, אין זה אלא משום חלקי הדבש המעורב בו, אולם לאחר לעיסה ממושכת פג טעם הדבש, והוא נשאר בטעמו הטפל.

הפרופוליס [הוא שרף עצים המובא ע"י הדבורה כשהוא דבוק לרגלה, והיא משתמשת בו כדבק], מותר באכילה, שאינו נכנס כלל לגוף הדבורה. אולם יש להזהר בכשרותם של החומרים הנוספים שנוהגים כיום לערב עם הפרופוליס. וכן הדין באבקת פרחים "פולן" [מובא ע"י הדבורה באמצעות רגליה, ולא נכנס לגופה]. אלא שיש להיזהר משאריות חרקים הדבוקים בהם [כגון עש הדונג או רגלי הדבורים].

מזון מלכות – טוני רויאל, הוא ממוצה מגוף הדבורה, והוא משמש כאוכל ליחל הדבורה שעתידה להיות המלכה, יש שהתירו באכילה, ויש שחששו לאסור. ודעת רוב הפוסקים שלצורך רפואה מותר להשתמש במזון זה, ואף לחולה שאין בו סכנה. ורבים מן הפוסקים התירוהו גם לבריאים לכתחילה. וכן הורה הלכה למעשה מו"ר הראש"ל הג"ר שמו"ע שליט"א, שמותר לערבו לכתחילה בדבש גם לבריאים.

המעבר לשנת מעשר שני:

המעבר לשנת מעשר שני איננה שווה בכל הגידולים ובאותה תקופה, אלא היא חלוקה בין סוגי התוצרת החקלאית וכמפורט להלן:

- א. ירקות שייקטפו אחר ר"ה תשע"ט מפרישים מעשר שני.
- ב. ירקות מאוסמים שמשווקים בתשע"ט אולם נלקטו בתשע"ח [כגון תפו"א, גזר, שום ועוד] מפריש מהם מעשר שני.
- ג. פירות שהגיעו לשליש בתשע"ח אף שייקטפו בשנת תשע"ט לאחר טו בשבט, מכל מקום מפריש מעשר עני.
- ד. פירות שיביאו שליש לאחר ט"ו בשבט תשע"ט [בד"כ החל מפרי השסק ואילך], מפריש מעשר שני.
- ה. אתרוג שווה לירק לגבי השלב הקובע והוא "לקיטה" אולם מאידך שווה לאילן לגבי התאריך הקובע שהוא "טו בשבט" ולכן כל אתרוג שייקטף עד ט"ו בשבט תשע"ט, מפריש ממנו מעשר עני בלבד. ומה שייקטף לאחר ט"ו בשבט תשע"ט מפריש מעשר שני בלבד.
- ו. פירות הדר שהביאו שליש לפני ט"ו בשבט תשע"ט, ונקטפו לאחר ט"ו בשבט תשע"ט, מעיקר הדין, דינם ככל פירות האילן, ויש שחששו לדמותם לאתרוג מספק, ועל כן מפרישים מספק גם מעשר שני וגם מעשר עני.
- ז. קטניות שיביאו שליש לאחר ראש השנה תשע"ט, מפריש מעשר שני.
- ח. קטניות מאוסמים [כגון חומוס, חמניות ועוד], שהביאו שליש בתשע"ח, מפריש מעשר עני אף אם נלקטו בתשע"ט.

לקראת שנת מעשר שני, יש לוודא שהמנוי שלך בבית המעשר תקף, יש לבדוק זאת במזכירות, וכן יש לדאוג לביצוע ההלוואה עם הלוי לצורך מעשר ראשון, בית המעשר - 03-9030580.

בברכת

כתיבה וחתימה טובה

שניאור ז. רווח

ספר "עיר חדשה"

מסכת שביעית – פרק ו - י

מאת הגאון רבינו יהודה הכהן זלה"ה מחכמי פאס שבמרוקו
כתב היד פוענח והוגה על ידי הרב נתנאל אביטל שליט"א
תוספת ביאורים והערות נכתבו על ידי צוות חוקרי המכון
נערך והוגה סופית לדפוס ע"י הרה"ג רבי ישראל אנקווה שליט"א
ראש כולל זרעים שע"י המכון

מסכת שביעית

פרק ו

מ"ב תוי"ט ד"ה דשים וזורין וכו' שלא כסדר מלאכתם וכו'. ולא ידענא טעמא מאי, ופשוט הדבר שהרב התוי"ט לא בא לידו פ' הרא"ש מסדר זרעים, שכבר הרגיש בזה ותירץ דסמוך לאבל לא קוצרין לאשמעינן אם כבר נקצרה התבואה ושכרו לעמר מותר, אבל כשהוא קוצר אסור, וכן לא ידרוך כשהוא קוצר ע"כ. וכלומר דאי הוה תני להו כסדר הוא אמינא דדורכין אף בשעת בצירה ואבל לא בוצרין מלתא באנפי נפשה¹, ומדשני בסדרא הוא דילפינן להא מלתא, ודו"ק.

מ"ד תוי"ט ד"ה במוצאי שביעית מיד. עיין במ"ט פ"ו דנדרים. והשקפתי לשם וראיתי שתמה על הר"ב שבכאן סתם כמ"ד מביאין ירק, ושם בנדרים כמ"ד אין מביאין, והוון תרתי דסתרן אהדדי, ע"כ. ולדידי חזי דלא סתרי כלל, דלא ידענא במאי ניחא ליה מתנן¹ גופא דתנן 'רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית', ונתפרש הטעם בירושלמי לפי שהיו מביאין ירק מחוצה לארץ וכמ"ש הר"ב, וא"כ אף בשביעית נמי נתיר להם ליקח, אלמא תנן במוצאי שביעית דוקא, על כרחך דכיון דקו"ל אין מביאין ירק מחוצה לארץ ובשביעית ירק מצוי להכי אסור, אבל במוצאי שביעית שכבר כלה², אף שאין מביאין ירק בשאר שנים במוצאי שביעית מביאין,

¹ וז"ל הרא"ש, הכי הוה ליה למימר מעמרין ודשין וזורין דזהו סדר מלאכתן והדר לימא דדורכין, אלא סמך לאבל לא קוצרין לאשמעינן אם כבר נקצרה תבואת השדה ושכרו לעמר מותר, אבל אם שכרו לעמר כשהוא קוצר אסור, והכי פירושו ומעמרין אבל לא כשהוא קוצר וכן לא ידרוך כשהוא בוצר, ע"כ.

² וכ"כ המשנה ראשונה שהירק כלה במוצאי שביעית, ונראה דהטעם הוא מפני שהירק המצוי בשביעית הוא רק ממה שעלה מאליו ואין ממנו אלא כמות מועטה [נוכדעת

ולכך שרינן ליקח במוצאי שביעית מיד, והווי דברי הר"ב שבכאן עולים כדבריו
דבנדרים, וכולהו אליבא דמ"ד אין מביאין, דאילו למ"ד מביאין, אף בז' נמי, ושרי
ליקח, דמאי שנא דזיל בתר טעמא,³ ודו"ק.

פרק ז

מ"א תוי"ט ד"ה יש להם שביעית וכו'. אבל לא אתפרש. ואני אומר דתנא
דידן במתיקות הלשון אשמועינן לתירוצא שתירצו בש"ס⁴ אמתני' דידן, דלהכי תני
כלל גדול משום דגדול עונשה של שביעית לא כן במעשרות, וזהו מאמר התנא יש
להם שביעית וכו' כלומר דלהכי קראתיו בשם כלל גדול הפך הנך כללי דפאה
ומעשר, משום דהני מיני דאמרן דהיינו מאכל אדם ומאכל בהמה יש להם שביעית,
וכיון שכן שייך שפיר לישנא דגדול כיון דנוהגים אף במאכל בהמה, לא [כ]הנך כללי
דבמאכל בהמה ליתנהו, והשתא ניחא דתנן יש להם וכו' וברישא תנן יש לו,⁵ ודו"ק.

מ"ג תוי"ט ד"ה ולא בנבלות. ומיהו קשיא וכו'. ולדידי לא קשה מידי דצדי חיה
עופות ודגים שנזדמנו להם מינים טמאים תנן לקמן [מ"ד] דמותרים למוכר, וא"כ
ה"נ שר האלף שנזדמנו לו חריצי חלב מאת ישי ששלחם לו מותר למוכרם,⁶ וזהו מה
שדחו בש"ס ודלמא לסחורה, כלומר שישי אבי דוד שלחם לו מנחה לשר האלף ושר
האלף ימכרם, לכן תירץ אטו דרכה של מלחמה לסחורה, כלומר כיון דאינם ראויים
אלא לאומות העולם והם נלחמים עמהם איפשר יעשה עמהם סחורה, ואם למכרם
לשאר אומות א"כ למה שלחם לו לשם היה לו לשולחם לו לביתו, אלא ש"מ
לאכילה, וש"מ חלב אין בו משום אבר מן החי ש"מ.

המפרשים שהמשניות דמס' שביעית קודם גזירת ספיחין הם], ובמוצאי שביעית כבר
כלה.

³ רבינו פירש דברי רבי אף כמ"ד אין מביאין ירק מחו"ל, ולא עוד אלא שיש להכריח
שהמשנה מתפרשת רק למ"ד אין מביאין, ואילו למ"ד מביאין קשיא מתניתין, ומחדש
רבינו דבין למ"ד מביאין ובין למ"ד אין מביאין כל זה בשאר שנים, אך במוצאי שביעית
מותר להביא ירק מחו"ל, מפני תקנת ישראל שיהיה הירק מצוי אחר השביעית. ונראה
דאין כונת רבינו לפרש כן בדברי הירושלמי אלא בדברי הרע"ב, דהרי בירושלמי
בפירקין (ה"ד) כתב להדיא דרבי התיר להביא ירק מחוצה לארץ אף בשביעית
עצמה. והנה להירושלמי יקשה קושית רבינו, דאם סמכינן על ירק חו"ל אמאי
בשביעית אסור ליקח, וראה בחזו"א (סי' ט יד) חו"ל, ומ"מ בשביעית עצמה אסור, כיון
שיש חשודין שמוכרין פרות שביעית, ע"כ.

⁴ שבת דף סח.

⁵ הוקשה לתוי"ט מדוע שנה התנא ברישא 'יש לו שביעית' והדר ותני בסיפא 'יש להם
שביעית' והיא כפילות הלשון, וכקושיית הגמ' כע"ז (שבת עה:). ורבינו מיישב קושייתו
ע"פ הגמ' בשבת (סח.). שהקשתה מדוע שנה התנא 'כלל גדול אמרו בשביעית' ותירצה
משום שגדול ענשו של שביעית יותר מן המעשר הנוהג בין במאכל אדם ובין במאכל
בהמה. ובוזה מבאר רבינו שינוי לשון התנא שבתחילה נקט לשון יחיד 'יש לו' ובסיפא
נקט לשון רבים 'יש להם' אלא שבא לרמוז ריבוי הדינים הנוהגים בשביעית שנוהגת
גם במאכל אדם וגם במאכל בהמה שמהאי טעמא נקט התנא 'כלל גדול אמרו
בשביעית'.

⁶ וכן תירץ המשנה למלך הלכות מאכלות אסורות (פ"ח הי"ח).

ואדרבה תמהני על הרב התוי"ט דבמאי ניחא ליה מתני' דתנן אין עושיין סחורה בנבלות, והרי כתיב (דברים יד כא) 'או מכור [לנכרין] וכו', וצריך לומר דההיא בנתנבלה לו מיירי וההיא מותר למוכרה כדתנן צדי חיה שנזדמנו להם וכו', אבל לקנות ולהרויח אסור, וא"כ ה"נ בשר האלף כנבלה שנזדמנה לו דמיה, ומאי קושיא. סוף דבר דברי התוי"ט בזה הדיבור העדרם היה טוב יותר, דמה שדקדק על הר"ב שכתב ולא אסרו אינו דקדוק, דכיון שהם שפירשו לנו דברי הכתוב שאמר 'טמאים הם' והדר כתב 'וטמאים יהיו לכם' למילף מיניה איסור הנאה, שייך לכנות האיסור עליהו, דמה שהקשה מההיא דבכורות ליתא וכדכתיבנא ודו"ק.

מ"ז תוי"ט ד"ה ורד חדש וכו' והנני יוסיף להפליא וכו'. ולא ידענא מאי קשיא ליה, שהרי הר"ב כתב (ד"ה השביעית) דקדושה דחיילא קודם הביעור היא לענין שיהא אסור להפסידה ולעשות בה סחורה ולא יותר, והיינו דתנן לעיל 'ילקט את הורד' ר"ל והכל מותר בלא ביעור, דלפום הך סברא דהרב התוי"ט למה השמיט הר"ב קדושת הביעור כיון דנחת למנינא, ועוד דלא הו"ל לפרש כולי האי דעדיין לא ידעינן קדושת שביעית מאי היא⁷, אלא ודאי להכי נחת⁸, ודו"ק.

פרק ח

מ"א כלל גדול וכו' ואין צריך לומר לבהמה. ואיכא למידק כיון שאין צריך לומר א"כ למאי תני לה, ונ"ל דודאי דמשנה שאינה צריכה היא, אמנם מפני הטועים הוא דאצטריכא ליה, דהו"א דהא דאמר רחמנא לאכלה ולא למלוגמא היינו דבר שהוא מיוחד לו לאכלה לא יעשנו מלוגמא, אבל דבר שאינו מיוחד לו אע"ג שהוא מיוחד לאחרינא שרי דלא קרינן ביה לאכלה כיון דלגבי דידיה לאו לאכלה קאי, וא"כ ה"נ במאכל אדם שאינו מיוחד למאכל בהמה יעשנו לבהמה למלוגמא, דומיא דסיפא אע"ג דדרשינן תהיה כל תבואתה לאכול ולא למלוגמא אעפ"כ שרינן לאדם, והיינו טעמא כיון דלגבי דידיה לאו לאכלה קאי, א"כ ה"נ נימא הכי, קמ"ל לן דלא, וק"ל.

פרק ט

מ"א תוי"ט ד"ה והירבזין השוטים. כן גרסת וכו' וכן נראה וכו'. כלומר דליכא למימר דהנך דבגנה והנהו דשדות דא"כ אמאי פטורין וכו', דכל הנך דחשבינן במתני' הם דשדות מטעמא דאמרן⁹, ולפ"ז יש לתמוה על הרב בעל עץ חיים שפירש הנך דשדה [דגינה], והשוטים מינא אחרינא, ודו"ק.

מ"ב שלש ארצות לביעור וכו'. נ"ל דתנא פתח במאי דסליק, והא דחזר לפרש דינא דיהודה קודם עבר הירדן, משום דבעי למתני שפלת לוד כשפלת הדרום שהיא השפלה שביהודה, דההיא מאן דכר שמה להכי אקדמה.

⁷ בתמיהה.

⁸ וכן כתבו השושנים לדוד [הובא בתוספות חדשים] והרעק"א, דדעת הר"ב דטעם של שביעית הבלוע במאכל או משקה לא חלים עליו דיני ביעור.

⁹ שהרי יסוד ההיתר במשנה הוא מטעם שאין אדם משמרם, וירקות גינה הדרך לשמרם.

ומיהו איכא למידק דתנן לקמן [מ"ג] 'ולמה אמרו שלש וכו' שיהיו אוכלין וכו' עד שיכלה האחרון שבה' אבל אין אוכלין מיהודה לגליל וכמו שפירש הר"ב, וא"כ מ"ט דשפלת לוד שאוכלים בה כל זמן שאוכלים בשפלת הדרום, הרי גמירי שאין חיה דעבר הירדן מתרחקת ליהודה, ויש לישב¹⁰, וק"ל.

מ"ה תוי"ט ד"ה (הכובש) ר"ג וכו'. אבל תימה דאי הלכה כר"ג א"כ הא דפירש וכו' דלא כהלכתא. ולפי מאי דכתיבנא לעיל (פ"ז מ"ז) דהא דכתב הר"ב שהשביעית אוסרת קודם הביעור בנותן טעם ר"ל שאוסרת תערובת כדון השביעית לענין שיהא אסור להפסידה כמ"ש הר"ב להדיא, ניחא, דהא דר"ג דהכא היינו לענין ביעור וכולי האי לא אחמור רבנן ואתיא כהלכתא¹¹, ודו"ק.

פרק י

מ"ג תוי"ט ד"ה פרוזבול. וכתב בכ"מ וכו'. ולכאורה דבריו [אינם] כנים דמתני' קותני דטעמא דתקנתא הוא משום שעוברין על וכו' והוא יהיב טעמא אחרינא, ואי משום דקשיא ליה על פי' הר"ב שהרי אנו קרינן פרוזבול והלל תקן לעניים¹², גם זו אינה קושיא לפי' הר"ב, דחכמים כל מה שהיו יכולים לקצר בלשונם היו מקצרים כדי להקל על התלמידים, והיו מתחכמים להוציא בלשונם מלה אחת, ושתיים אנו שומעים, וכאן נמי כללו תקנת העניים במלת פרוזבול, דפרוז היינו תקנה, ולמי תקנו לפרוז ולבול, דהיינו עניים ועשירים, העניים נקראים פרוזים שהם פרוזים ומשוללים ההיקף¹³.

ונ"ל דאדרבה מתני' דיקא כוותיה דהרב הכ"מ, מדתנן [עוברין] וכו', דלפי דברי הר"ב שפי' דמתרי טעמי תקנו הלל ובית דינו, א"כ ועוברין הו"ל למי[תנני]¹⁴, אלא

¹⁰ ראה בתוספות אנשי שם מה שהביא לתרץ בזה מר"ג אדלר זצ"ל, שמה שאמרו שאין חיה מתרחקת מארץ אחת לשניה, נאמר באופן כללי, אך לא על שפלת עבר הירדן ויהודה, ואכן חיה שבשפלת עבר הירדן גדלה גם על פירות שבשפלת יהודה הסמוכה לה.

¹¹ וכן כתב רעק"א ליישב קושיית התוי"ט ע"ש.

¹² הו"ל הכס"מ שם, ובהא ניחא לי למה פירש בו רב חסדא שהוא פרוז בוטי, דאנו פרוזבול קרינן, דהיינו תקנת העשירים שלא יעברו על ד"ת, ומנא לן לפרושי דהוא נמי תקנת העניים. אלא משום דמשמע דלאו סייג לתורה עבד, אלא תיקון לעשירים שלא יפסידו ותיקון לעניים שלא תנעול דלת בפניהם, וכמו שכתבתי, ע"כ. ונמצא דקושייתו היא מה היה מקורו של רב חסדא להוסיף טעם לתקנה שהוא מפני העניים. אכן מריהטת לשון רבינו נראה דפירש קושיית הכס"מ באופ"א, דהוקשה לו מדוע לא הוזכרו העניים בתיבת פרוזבול, והלא לדברי הר"ב עיקר התקנה הייתה בשבילם, ואילו כלפי העשירים אינה תקנה אלא סייג לדברי תורה. ואפשר שלא היה לפני רבינו דברי הכס"מ.

¹³ רבינו מפרש באופן מחודש כיצד נרמזו תקנת העניים בתיבה זו, דכאילו נקראת תיבת פרוזבול ב' פעמים: בתחילה 'פרוז', היינו תקנה, ואח"כ למי התקנה, ל'פרוז' עניים ו'בול' העשירים. ונקראים העניים פרוזים, לפי שאין להם שמירה והגנה, בבחינת ממונו של אדם הוא מעמידו על רגליו (במדב"ר קרח פ"ח יג), והרי הם כעיר פרוזה שאינה מוקפת חומה.

¹⁴ היינו בתוספת וא"ו, כדי להורות שהוא טעם נוסף. והנה במשניות שלפנינו איתא ועוברין, ושמה לפני רבינו הייתה הגירסא 'עוברין' בלא וא"ו.

על כרחך ה"ק כשראה שנמנעו העם מלהלוות והעניים מפסידים בכך שלא ימצא מי שילווה להם, תקן להם פרוזבול, שאם לא היו העניים מפסידים בכך לא היו חשים חכמים על העשירים בהפסדם¹⁵, וכי תימא היאך נמנעו והלא מקרא מלא כתיב השמר לך וכו' וא"כ איך נמנעו שהוצרך הלל לתקן פרוזבול, לכן תירץ התנא אל תתמה על מה שנמנעו, עוברין וכו', וכיון שכן הוצרך הלל לתקן, ולעולם תקנה חדא היא, זו היא דעת הכ"מ לדעתך, ולדידי האי פירושא עדיף מפ"י הר"ב, דמתניתין דיקא אליביה, ודו"ק.

מ"ה תוי"ט ד"ה והמאוחר פסול וכו' וכן נמי סמך לו הר"ב אדלקמן ולא פי' בכאן דלא נפסל השטר וכו'. ודבריו תמוהים, דמ"ש הר"ב לקמן ומיהו לא הוא השטר וכו', היינו לענין דלא הוא שטר פסול לגמרי, ונ"מ דאם יש נכסים ללוה שאינם משועבדים יכול לגבות מהם, ואי הוא שטר פסול משום שהעדים שחתמו בו רשעים, אע"ג שיש [לו מה] לפרוע פטור, אבל בכאן אין כאן נפקותא דבין מחמת שאחר זמנו או מטעם שהעדים וכו', מ"מ פרוזבול פסול הוא¹⁶, א"כ ודאי דברי הר"ב בדוקא הם ולא סמך כלל אדלקמן, ודברי התוי"ט אינם מובנים ודו"ק.

סליקא מסכת שביעית

¹⁵ לפי דברי הרע"ב יש ב' סיבות שונות מדוע תיקנו פרוזבול: א. הפסד עניים שלא יהיה מי שילווה להם, ב. גדר וסייג לתורה, שלא יעברו עשירים על דבר תורה. והוקשה לרבינו דמהמשה משמע [מהא דכתיב עוברין בלא וא"ו החיבור] שאין ב' סיבות נפרדות לתקנת פרוזבול אלא סיבה אחת, והיא הפסד העניים והעשירים, ולזה כתב דנראה לו לפרש המשנה כדברי הכס"מ. והא דאיתא במשנה שראה שנמנעו מלהלוות וכו', ולא נזכר תקנת העשירים כלל, הטעם הוא מפני שהעניים הם עיקר התקנה, דמשום עשירים לחודייהו לא היה הלל מתקן.

¹⁶ בגמ' (ב"מ עב.) איתא דדעת רבי יוחנן דשטרי חוב המאוחרין פסולי' לגמרי, ונחלקו הראשונים אם הכוונה שהוא פסול לגמרי וצריך לקרוע את השטר ואינו משמש אפילו כראיה [תוד"ה שטר], או שגובה בו כמלוה על פה ודין שטר ראיה יש לו, ופסולו רק שאינו יכול לגבות מקרקעות משועבדים שהלווה מכר אפילו אחר ההלוואה [רש"י ד"ה פסולים]. ורבינו העמיד הרע"ב בדעת רש"י דהשטר כשר לגבות בו, ולפיכך תמה רבינו דאין נפק"מ אם העדים כשרים לגבי פרוזבול, דמאחר שפסלו חכמים את הפרוזבול לגמרי מתורת שטר, מה לנו אם העדים רשעים או לא, דהרי לפרוזבול בעי שטרא ואם השטר פסול פשיטא דאין כאן פרוזבול כלל. ואף דקי"ל (גיטין לו.) ושוע סי' סז כ) דלתלמיד חכם מהני מסירה בדברים, א"כ הכא אף שהשטר פסול תחשב לו מסירה בדברים, זה אינו, שהואיל ומכוון למסור השטרות לב"ד ע"י השטר שכותב, תו לא הוא מסירה בע"פ.

הגאון מו"ר
רבי שלמה משה עמאר
שליט"א

הראשון לציון
ורבה הראשי של
ירושלים עיה"ק תובב"א

חסד התשובה

לולא אמירתך

חסד גדול עשה עמנו ה' יתברך שנתן לנו את התשובה, חסד כל כך גדול שהוא קיום העולם כולו.

זכה עם ישראל שהיו בקרבן שלושה ענקי רוח מהמשוררים הגדולים ביותר – רבי שלמה אבן גבירול, רבי יהודה הלוי ורבי אברהם אבן עזרא. כך העיד רבי יהודה אלחריזי שגם הוא עצמו היה מהמשוררים הקדמונים. חלק מהפיוטים שהם כתבו נכנסו בתוך התפילות של ראש השנה ויום כיפור, ויש מהם שאפילו בתוך תפילת העמידה, כמו 'אשרי עיני'.

הראשון מהמשוררים הללו מבחינת הזמן היה רבי שלמה אבן גבירול, הוא היה חתנו של רב האי גאון, שעוד קדם לרי"ף ולראשונים. בפיוט 'שואף כמו עבד' שאנו אומרים בראש השנה, כתב רבי שלמה אבן גבירול "לולא אמירתך שובו ואשובה, היה כרב חובל נכנע במצבו". כששמים לב למילים הללו רואים כמה עמוק הוא החסד של התשובה.

איך היה נראה האדם בלי התשובה, 'לולא אמירתך שובו ואשובה', לולא אמירת ה' שאמר לנו "שובו אלי ואשובה אליכם" וביזה פתח לנו את הפתח של התשובה, היינו נראים 'כרב חובל נכנע במצבו'.

נכנע במצבו

קברניט האניה, רב החובל, מנהיג את כל האניה עם נוסעיה השונים, יש לו עוזרים, מלחים וקצינים, ועוד עובדים כלים מכלים שונים, נוסעים רבים וסחורה גדולה. האניה מפליגה בלב ים, פעמים שזמן ההפלגה מתמשך בכמה שבועות, ופעמים בכמה חודשים. והנה בלב לבו של הים נקלעה האניה לרוח סערה, 'רוח סערה עושה דבר', המים סוערים וגועשים. "יחוגו וינעו כשיכור", האניה נזרקת מצד לצד כמו שיכור שאינו שולט בכוחותיו. ורב החובל מנסה לפעול לפי כל מה שלמד והתנסה במשך השנים, מנסה לנווט את האניה בדרך הנכונה, ועובר מגל לגל בתקוה שימצא איזה גל שיוליך אותו על מי מנוחות, אך אינו מצליח. ככל שהזמן חולף האניה שוקעת, כל התקוות נשברות והאניה מתחילה לטבוע.

נשארו כמה רגעים, רב החובל אוסף את כל אנשי האניה, העובדים והנוסעים, ומודיע להם את הבשורה הנוראה הזאת שעוד כמה רגעים... איך מרגישים הנוסעים, איך מרגישים הקצינים?! כולם בוכים וזועקים, מבקשים מהרב חובל שאולי ינסה עוד איזה אפשרות, תמהה עליהם הרב חובל – 'וכי עולה בדעתכם

שאני לא עשיתי כל מה שאני יכול, וכי אני שמח להודיע לכם דברים כאלה'. איך מרגישים כל הנמצאים במעמד הזה ששומעים דברים כאלה?! איך מרגיש רב החובל שעל שכמו רובצת האחריות של כולם?!

תקות התשובה

זה מה שאמר רבי שלמה אבן גבירול – "לולא אמירתך שובו ואשובה היה כרב חובל נכנע במצבו". כך היינו נראים לולא התשובה, אם אדם חוטא ולא היתה לו תקוה, מה הוא יכול לעשות?! הכל נגמר.

זו הסיבה שהקב"ה הקדים וברא את התשובה לפני בריאת העולם, כי "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". כל אדם יכול ליפול בחטא, במזיד או בשוגג, ואם אין תשובה אז אין לו תקנה, אין לו למה לחכות, וממילא אין קיום לעולם. על כן, ה' יתברך הקדים רפואה למכה וברא את התשובה.

דרכו של הקב"ה להאריך אפו לחוטא, אך אומרת הגמרא "כל האומר הקב"ה וותרן הוא וותרו חייו". הקב"ה לא מוותר לעוברים על רצונו, הוא נתן לנו תורה שיש בה חוק ומשפט, ואינו מוותר על דבר ממנה. אלא מה שהוא רחום וחנון, ארץ אפיים ורב חסד, היינו שאינו ממחר להעניש, נותן לאדם הזדמנות, אך "על כל אלה יביאך האלהים במשפט", אם האדם לא מנצל את התשובה, לבסוף ה' גובה את התשלום.

מדת אריכות אפיים נובעת מכח התשובה, כמו שאמר הנביא יחזקאל "חי אני נאום ה' אלקים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחייה". ה' לא חפץ להמית את הרשע, יש לו תקוה שישוב, עוד מעט ועוד מעט. ה' נותן לנו את האפשרות לחזור בתשובה, אם לא היתה תשובה לא היתה מדת אריכות אפיים, אין למה להאריך ולחכות. לכן התשובה היא קיומו של העולם, איו לנו יכולת קיום לולא התשובה.

שובה ישראל

ה' יתברך נתן לנו את התשובה, וקורא לנו – "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוונך", והתשובה מגעת עד כסא הכבוד. אדם שלא מנצל את התשובה הוא שוטה גדול, אנו צריכים לחפש את התשובה ולתפוס אותה. לעמוד בחוזק כנגד התאוות שלנו שגורמות לנו לעצום את העיניים מראיית האמת, משגעות ומבלבלות אותנו עד שאנו מגיעים למצב שאנו לא תופסים ולא מבחינים בין הטוב לרע. כמו שאמר ישעיהו הנביא "הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חשך לאור ואור לחשך, שמים מר למתוק ומתוק למר", הופכים הכל, כבר לא רואים.

אנו מוכרחים וחיוביים להתעורר. "התנערי מעפר קומי", צריכים להתנער, אמרו רבותינו כמו תרנגולת שהתלכלכה בעפר ובוץ, אדם שיבוא לנקות אותה לא יצלחה, יש לה אלפי נוצות ובכל נוצה יש כמה וכמה שערות, לנקות אחת אחת, יכלה הזמן והמה לא יכלו, אך כשהתרנגולת מעצמה מתנערת התנערות טובה, היא מתנקה בפעם אחת מכל העפר. זה מה שכתב המשורר רבי שלמה הלוי אלקבץ בפיוט 'לכה דודי', "התנערי מעפר קומי לבשי בגדי תפארתך עמי", רק מתוך ההתנערות הזאת אפשר ללבוש את בגדי תפארתנו שהם תורה, מצוות ומעשים טובים.

תצא למלחמה

צריך לנצל את התשובה, את הקריאה הקדושה הזאת שה' קורא לנו לשוב אליו באמת. לא רק בזמן התפילה והסליחות, אלא להפוך את זה לדרך חיים הלכה למעשה, בכל שגרת היום. וכך ה' מראה את חסדיו עלינו, ונותן לנו את הכוחות והיכולות, כי בלי סיעתא דשמיא לא נוכל לעמוד בכל הנסיונות הקשים שבחי העולם הזה.

ה' מבטיח לנו – "כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלהיך בידך ושבית שביו", כשאנחנו יוצאים ומחליטים החלטה נחושה וחזקה לצאת למלחמה על האויב הגדול הזה, יצר הרע, אז 'ונתנו ה' אלהיך בידך', ה' מכניע אותנו ונותן אותנו בידינו.

אך עלינו לדעת שהיציאה למלחמה הזאת אינה קלה, אי אפשר לשבת לנוח ולצפות שהיראת-שמים תבוא אלינו מאליה. בממון ובמזון זה עוד אפשרי, אך ביראת שמים אין מציאות כזאת, צריך להתאמץ עליה, לרוץ ולעמול. הגמרא אומרת שדברי תורה צריכים חיזוק, תמיד הם צריכים חיזוק, כי כשלא מתחזקים בתורה אז נשארים בתוך החומריות, הגוף שלנו חומרי וכשלא עמלים בתורה אז ממילא נשארים בגוף. בשביל להתעלות ולהיקשר בצד הרוחני צריך לכבש ולהתאמץ, כמו שעשה אברהם אבינו "ויחבוש את חמורו", לכבוש את כל החומר ולהשתלט עליו, שיהיה 'בידך'.

לכאורה זה נראה בלתי אפשרי, הרי מי אנחנו לעומת כוחות היצר! אך התורה מבטיחה לנו – 'ונתנו ה' אלהיך בידך ושבית שביו', גם השבי שלו יהיה בידך. דהיינו שעל ידי יצר הרע תעבוד את ה' יתברך, מהשבי שלו, מהכוחות שלו.

מרבה חיים

אנו צריכים לזכור שזה לא בא בקלות, צריך מאמץ, וצריכים להיות נכונים ומוכנים למאמץ הזה. יצר הרע מראה לאדם שאם יתאמץ אז יחלש ולא יהיה לך כח, אך זו שטות כי המאמץ בעבודת ה' מוסיף ונותן כוחות, "מרבה תורה מרבה חיים", "גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא", לא רק פה התורה נותנת חיים, אלא גם בעולם הבא, חיים של בריאות ושמחה.

הימים חולפים והשעות חולפות, ואנו לא מרגישים ונשארים במקום. הלוואי ולפחות היינו נשארים במקום, אך כשלא עולים אז יורדים. "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", אין מציאות כזאת אצל האדם שהוא נשאר במקום, אנחנו לא מלאכים, הם שנקראים עומדים, הם נשארים במקום, אך אנחנו מהלכים, או שעולים למעלה או שירודים למטה. האדם יכול לכוון את הילוכו כלפי מעלה, להמשיך ולהתעלות, כלפי ה' יתברך. ויכול לכוון את הילוכו כלפי מטה, לזה לא צריך לכוון, כי בעצם זה שעוזב את עצמו כבר יורד. כמו אדם שמשתלשל בחבל, אינו צריך להתאמץ לרדת רק משחרר, ולפעמים יש חבטות. אבל בשביל להתעלות צריך התאמצות, ובידינו וכוחנו הדבר, כי ה' עוזר.

הרה"ג
רבי שניאור ז. רווח
שליט"א

רב במ.א גזר ויו"ר המכון
למצוות התלויות בארץ

חזקת כהן ולוי בזמנינו וחובת נתינת המתנות להם

ערש"ק פ' חוקת תשע"ח

*לכבוד הני צנתרי דדהבא
מחשובי הרבנים כאן בעיה"ת אלעד
הרבנים הגאונים
רבי בן ציון בדויב שליט"א
רבי ישראל מאיר פלמן שליט"א
השלום והברכה!*

הנה בעש"ק פ' קרח עסקנו בדעת מרן החזו"א זיע"א בדין הכהנים והלויים בזמנינו, ובתוך דברינו אמרתי שהעיקר להלכה שהכהנים והלויים בזמנינו הם כהני חזקה לכל דבר ועניין, ולכן חובה גמורה ליתן מעשר ראשון ללוי וכמבואר בשו"ע בס' שלא סעי' יט, לב, נב, סג, ועוד.

והקשתם עלי מדברי השו"ע בריש סי' ג באבה"ע, ומדברי החזו"א שם ושוב השבתי לכם שכל דברי השו"ע שם אינו קשור לכהן שכבר מוחזק אלא למי שבא, וגם זה רק מחמת מעלה שעשו ביוחסין.

ושוב ניסיתם לחלק שאולי בזמן מרן היו כבר מיוחסים ובזמנינו גם זה נאבד ולכן זה שונה, ומיד הבהרתי לכם שאין כל חילוק מזמן מרן לזמנינו ואדרבה כבר בזמן מרן לא היו הכהנים מיוחסים, וזה גופיה מוכח מדברי מרן בריש אבה"ע.

וכיון שלא נחה דעתכם, אמרתי להעלות לכם עלי גליון את עקרי הדברים במקורותיהם, ואתם שפטו כטוב בעיניכם.

כתב רבינו הרמב"ם בהל' איסור"ב (פ"כ ה"א ואילך) כל כהנים בזמן הזה בחזקה הם כהנים ואין אוכלין אלא בקדשי הגבול, והוא שתהיה תרומה של דבריהם אבל תרומה של תורה וחלה של תורה אין אוכל אותה אלא כהן מיוחס. ובהמשך: אי זהו כהן מיוחס כל שהעידו לו שני עדים שהוא כהן בן פלוני הכהן ופלוני בן פלוני הכהן עד איש שאינו צריך בדיקה והוא הכהן ששימש על גבי המזבח. ובהמשך: חלה בזמן הזה ואפילו בארץ ישראל אינה של תורה שנאמר בבואכם אל הארץ ביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם, וכשעלו בימי עזרא לא עלו כולם וכן תרומה בזמן הזה של דברי סופרים ולפיכך אוכלים אותה הכהנים שבזמנינו שהן בחזקה. ובהמשך: אין מעלין משטרות לכהונה, וכי', אבל לחזקה שיהיה כהן ככהני זמן זה ויאכל תרומה

וחלה של דברי סופרים ובשאר קדשי הגבול מעלין מן השטרות וע"פ עד אחד, ומנשיאות כפים ומקריאה בתורה ראשון. ובהמשך: מי שבא בזמן הזה ואמר כהן אני אינו נאמן ואין מעלין אותו לכהונה על פי עצמו ולא יקרא בתורה ראשון ולא ישא את כפיו ולא יאכל בקדשי הגבול עד שיהיה לו עד אחד, אבל אוסר עצמו בגרושה וזונה וחללה ואינו מטמא למתים ואם נשא או נטמא לוקה, והנבעלת לו ספק חללה. ובהמשך: ואם היה מסיח לפי תומו נאמן. ע"כ עיקרי דבריו הקשורים לנידוד.

הנה כמבואר, תרומה דאורייתא אוכל אותה רק כהן מיוחס, ותרומה דרבנן אוכלין ממנה גם כהני חזקה. והנה על מנת שמעט נבין מי הם כהני חזקה, יש לדעת, כי בעם ישראל בתקופות עברו היו כתבי ייחוס של הכהנים, ובתקופות של גלות ועירבוב, נאבדו כתבי הייחוס, וכדוגמא נביא את דברי הגמרא בכתובות (דכ"ד ע"ב) ר' יוסי אומר גדולה חזקה, שנאמר, ומבני הכהנים בני חביה בני הקוף בני בריזלי אשר לקח מבנות בריזלי הגלעדי אשה ויקרא על שמש, אלה בקשו כתבם המתיחשים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה, ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ותומים, אמר להם: הרי אתם בחזקתכם, במה הייתם אוכלים בגולה, בקדשי הגבול, אף כאן בקדשי הגבול. ואי סלקא דעתך מעלין מנשיאות כפים ליוחסין, הני כיון דפרסי ידייהו אתי לאסוקינהו, שאני הכא, דריע חזקיהו, דאי לא תימא הכי, למאן דאמר, מעלין מתרומה ליוחסין, כיון דאכלי בתרומה אתי לאסוקינהו, אלא לאו משום דריע חזקיהו. ואלא מאי גדולה חזקה? מעיקרא אוכל בתרומה דרבנן, השתא אוכל בתרומה דאורייתא. ואי בעית אימא: השתא נמי בתרומה דרבנן אוכל, בתרומה דאורייתא לא אוכל, וכי מסקינן מתרומה ליוחסין, בתרומה דאורייתא, בתרומה דרבנן לא מסקינן. ואלא מאי גדולה חזקה, דאע"ג דאיכא למיגזר משום תרומה דאורייתא, לא גזרינן. עכ"ל הגמרא. הנה אם כן כבר חזינו שאיבדו את כתבי הייחוס שלהם, ובוודאות גמורה קראה להם הגמרא כהני חזקה והתירה להם לאכול בתרומה דרבנן. כלומר לולא הורעה החזקה שלהם היו לכאורה אוכלים גם בתרומה דאורייתא [ראה להלן בדברי המב"ט], אולם כיון דמסקינן מתרומה דאורייתא ליוחסין, על כן גם אם החזקה תהיה מצויינת לא יאכלו בה מחשש ייחוסין.

והנה הרה"מ בריש הפרק כתב דסובר רבינו דלתרומה דאורייתא לא סגי בעד אחד אלא צריך שני עדים כשרים, וכיון דאיכא תרי מעלין ממנה ליוחסין. ומסביר שם שלפי"ז הכהנים בימי עזרא הועילה להם החזקה אלא לתרומה דרבנן אך לא אהניא להו חזקתן לתרומה דאורייתא וה"ה לעד אחד. ויש מפרשים ז"ל שכתבו שע"פ עד אחד הוי מוחזק בתרומה דאורייתא דעד אחד נאמן באיסורין וכ"ש במילתא דעבידא לאיגלווי ומ"מ אין מעלין אותו ליוחסין אלא בתרי, ולמ"ד מעלין מתרומה ליוחסין ודאי בעינן תרי מפני מעלת הייחוסין, ואפשר שמפני שרבינו הרמב"ם סובר שמעלין מתרומה דאורייתא ליוחסין כתב כאן שאינו אוכל בתרומה וחלה של תורה אלא כהן מיוחס ואינו מתייחס אלא בשנים.

ובהמשך בהלכה יג כותב הרב המגיד, שכל דין של מי שבא וכו' מבואר במשנה. ומה שכתב הרמב"ם שלא יקרא בתורה ראשון, פשוט הוא שאינו נאמן בשום דבר על פי עצמו ועוד שכבר נתבאר שמקריאה בתורה מעלין לכל הדברים חוץ מתרומה דאורייתא וייחוסין ואם היה קורא בתורה ראשון ע"פ עצמו נמצא עולה לדברים

אחרים ע"פ עצמו. והוסיף הרה"מ שהוצרך להאריך בזה מפני שראה מי שהקשה על רבינו בזה"ל: "מנהגנו להאמינו לקרוא בתורה ראשון וכן הדין נותן דלא איכפת לן אם קרא בתורה ראשון מאי אמרת שמא יעלו אותו מקריאת התורה לתרומה כולי האי לא חיישינן בתרומה דרבנן", ואני אומר אין מביאין ראייה ממנהג בטעות, ומ"מ איפשר לומר שמפני שאין אנו נוהגין כלל בארצותינו בתרומה, לא חששו להאמינו בקריאה בתורה ואעפ"כ אין ראוי לעשות כן.

והרב המבי"ט בספרו קרית ספר (בה' איסור"ב כאן) כתב דברים וברורים ומפורשים וז"ל: מן התורה כל שהוא מוחזק בבני אהרן הכהנים הוא כהן לכל הדברים, דהא סוקלין ושורפין על החזקות דחזקה מדאוריתא כדילפינן מבית המנוגע, ואוכל תרומה וחלה של תורה ומשמש על גבי המזבח בזמן בית המקדש, כיון דהוחזק שהוא מזרע אהרן כדאמר מהניא ליה חזקתיה לכל הדברים, אף על גב דאכתי לא שמש, ובהאי חזקה היו ב"ד הגדול מניחין אותו לעבוד. **ונראה דאפילו בזמן הזה כל מי שהוחזקה משפחתו בכהונה ולא קרא עליו ערעור הוא כהן לכל הדברים דמהניא ליה חזקתו מן התורה ומדרבנן הוא דצריך בדיקה עד כהן ששימש על גב המזבח אף על גב דאית ליה חזקה דמדאוריתא בחזקה לחודה סגי כדאמרנו, והנהו כהני דבימי עזרא דלא אהניא להו חזקתן אלא לתרומה דרבנן ולא לתרומה דאוריתא היינו משום דריע חזקתייהו שהיו מיחסים אותם אחר בני ברזילי שהיה ישראל אבל כל דאית להו חזקת משפחת כהונה ולא ריע חזקתייהו נראה דאפילו בזמן הזה מדאוריתא מהניא להו חזקתייהו אפילו למידי דהוי דאוריתא דהא סמכינן עלייהו בפדיון בכור דהוי דאוריתא בכל זמן אלא דבתרומה וחלה של תורה דאית בהו חיוב מיתה לזר חשו רבנן טפי לאצרוכי בדיקה.**

כלומר עד כאן נראים הדברים ברורים, שכל אדם הוא בעל חזקה או כהן או לוי או ישראל, וחזקה זו נובעת מאביו או אבי אביו וכיו"ב. וכל שיש לו חזקה הרי שלחזקה הזו יש כח עד כדי שסוקלין על החזקות, ובוודאי לכל שאר הדברים, ומדין תורה אינם צריכים בדיקה גם לדברים של תורה. אלא שחכמים גזרו שיש להוציא מן הכלל את התרומה דאורייתא שיש בה חיוב מיתה לזר שחששו חכמים יותר להצריך בדיקה בזה, וכן ליוחסין, כי מעלה עשו ביוחסין. אולם מי שבא ללא חזקת כהן כלל, ואיננו מוחזק ככהן, והוא אומר שנודע לו שהוא כהן, ולמעשה הוא מבקש שאנו נקבל את הודעתו, כדי להחזיקו כהן וממנו ואילך תתחיל החזקה, על כך נפסק להלכה שאינו נאמן. [וראה עוד במחנה אפרים על הרמב"ם בהל' איסור"ב כאן] שכתב דאיירי הכא בסוגיית מי שבא שכתב הרמב"ם שלמרות שלא נאמן, מכל מקום הוא אוסר עמו בגרושה, ואם נשא אותה הרי הוא לוקה, כותב המחנ"א שם דאיירי הכא **דלא הוחזק מתחילה אם כהן או ישראל** וע"א נאמן לומר שהוא כהן כמו כן הוא נאמן על עצמו כדי לאסור את עצמו בגרושה, עי"ש. עכ"פ מוכרח הכא במי שבא דאיירי בלא חזקה כלל. אולם מי שבא וכבר יש לו חזקה ממקודם אין לפקפק עליו אלא אם כן הורעה חזקתו].

ומוכח להדיא שאף אחד לא חשש שמא מי מאבותיו הקדומים היה בגדר "מי שבא" אלא כל איש שחזקה שלפנינו אנו מקבלים אותו כמוחזק. ויותר מכך אף שאנו יודעים בוודאות שהיו מי שהתערבו בכהנים המוחזקים גם כהנים שאירעה חזקתם כגון אותם כהנים מבני עזרא, מכל מקום, גם אישר להם להמשיך לשמש ככהנים

בתרומה דרבנן, וגם לא חששו להם בהמשך הדורות על כהנים מוחזקים, שמא הם מבני אותם משפחות.

וממילא כעת יובן שפיר מה שרבינו הטור כתב בס' ב באבה"ע שכל הכהנים הם בחזקתם כלשון הרמב"ם, ובס' ג כתב שמי שבא אינו נאמן, והדברים הם כאמור לחלק בין כהן שיש לו חזקה מאביו או מאבי אביו שהוא בחזקתו ואין לחוש עליו. ומשא"כ בס' ג, איירי במי שלא מוחזק כלל, ובא לקבוע מעמדו, ובכה"ג אינו נאמן על פי עצמו.

וכעין זה כתב הפרישה בריש סי' ג וז"ל: מי שבא ואמר כהן אני אינו נאמן. ואף על גב דכתב בס' ב' בשם הרמב"ם כל הכהנים בזמן הזה בחזקת כהנים הן וכו' היינו מי שיש לו חזקה, אבל מי שבא ממדינה אחרת ואין אנו מכירין אותו אין לו חזקה, ואסור לאכול בתרומה דרבנן א"נ י"ל דלעיל איירי שעד אחד מעיד שהוא כהן. ואלו כדברי המבי"ט והמחנ"א לעיל.

ושוים הם הדברים שיש לבאר בדברי מרן השולחן ערוך באבן העזר (ריש סי' ג) שכתב מי שבא בזמן הזה ואמר כהן אני, אינו נאמן. ואין מעלין אותו לכהונה על פי עצמו, ולא יקרא בתורה ראשון ולא ישא את כפיו. ולא יאכל בקדשי הגבול עד שיהיה לו עד אחד. אבל אסור עצמו בגרושה זונה וחללה ואינו מטמא למתים, ואם נשא או נטמא לוקה, והנבעלת ספק חללה. ואם היה מסיח לפי תומו, נאמן. כיצד, מעשה באחד שהיה מסיח לפי תומו ואמר, זכור אני כשהייתי תינוק והייתי מורכב על כתפו של אבא, הוציאני מבית הספר, הפשיטוני את כתנתי והטבילוני לאכול תרומה לערב וחבירי בדלים ממני והיו קורין אותי יוחנן אוכל חלות, והעלהו רבינו הקדוש לכהונה ע"פ עצמו. ומאידך רבינו הרמ"א כתב שם שיש אומרים דנאמן לקרות בתורה ראשון ולישא את כפיו בזמן הזה, שאין לנו תרומה דאורייתא שנחוש שמא יעלו אותו לתרומה, וכן נוהגין האידינא בכל מקום שאין נוהגין בתרומה בזמן הזה וליכא למיחש למידי.

הנה אם כן מצינו מחלוקת מרן השו"ע והרמ"א לגבי מי שבא ללא חזקה ואומר כהן אני, כאשר מרן השו"ע פוסק כדעת הרמב"ם והטור שאינו נאמן לכלום גם בזמן הזה. ואילו הרמ"א פסק כדעת הרמ"ד (הב"ד הב"ש) שבה"ז שאין תרומה אין לחוש. והוסיף שכן המנהג, הכוונה לדברי הר"ן שנקט המנהג כדברי הרמ"ד, וכבר כתב בביאור הגר"א (אות ז) שכ"כ הר"ן והמ"מ לקיים המנהג אבל לא הסכימו לזה. וכבר מרן בבית יוסף כתב על דברי הרמ"ד שאין לנהוג כדבריו. ולמעשה גם רבינו הר"ן דיבר על עלייה לתורה ראשון ולא על נשיאת כפיים שיש שם ברכה, ויש גם ציווי של אתם תבורכו ולא זרים, וראה בזה עוד להלן. וכתב הרב חלקת מחוקק (ס"ק ב) שאף שהכריע הרמ"א כהרמ"ד, לא בכל דבריו הכריע, ובמקום שנוהגין האידינא אפ"י בתרומה דרבנן (כגון בא"י כמבואר בש"ע מטי"ד סי' של"א) אז יש לחוש שמא יעלו אותו מקריאת התורה לתרומה דרבנן, אך במקום שאין נוהגין בתרומה כלל אז יש לקרותו בתורה דלא נפיק מיניה חורבה וכמו שנתנו הר"ן והמגיד טעם למנהג שלנו, הביאו הב"י סי' זה ס"ק א' וסיימו בדבריהם, ואעפ"כ אין ראוי לעשות כן, כלומר ולא יקרא בתורה כלל ע"פ עצמו אף במקום שאין נוהגין בתרומה כלל. ע"כ. כלומר עיקר המחלוקת במי שבא ללא חזקה ואומר כהן אני דעת מרן השו"ע שמאומה לא מקבלים על דעת עצמו ואפילו במקום שאין תרומה, והרמ"א היקל בקריאת ובנשיאת כפיים. אולם במי שבא

ויש לו חזקת כהנים בהא לא איירי ומותר בהכל כולל תרומה דרבנן וכל זה כמבואר לעיל, וכן כתב כאן הרב המגיה על דברי הט"ז (ראה בסוגריים בס"ק א). ולגבי עלייה לתורה בדעת השו"ע כבר כתב מרן החיד"א בברכ"י (כאן באות א) שמלשון הרמב"ם והשו"ע משמע דאף אם הוא עלה מעצמו לקרות ראשון מוחין בידו. והוא הפך מה שחילק מהר"י קאשטרו בהגהותיו, דהדין הוא דאין נותנין לו רשות לעלות ואם עלה מעצמו לקרות בתורה ראשון אין מורדין אותו. וכן דקדק מהר"י זיין בתשובותיו שערי ישועה כ"י שער א' סי' א. ע"כ. ובאפי זוטרי ס"ק א רצה לומר שמלשון השו"ע כן משמע כמהריק"ש, אולם כבר מעלת ידידי הגאון רבי דוד אביטן שליט"א כתב בהגהותיו לברכ"י, שאדרבה מוכח להיפך, יעו"ש.

והנה הרב בית שמואל כאן על השו"ע, כתב להסביר שהטעם שלא יעלה לתורה הגם שאין איסור בזה, היינו משום החשש שיעלה מקריאת התורה לתרומה דרבנן. ובהמשך בס"ק ב, העיר על מה שהתיר הרמ"א לישא כפיו, וכתב שהרי בה"ן והרב המגיד לא כתבו שישא את כפיו אלא כתבו שקורא בתורה הואיל ואין איסור בדבר, אבל לישא את כפיו י"ל דאסור דהא איכא איסור מדאורייתא דכתיב כה תברכו אתם תברכו ולא זרים, וכתב שצ"ל שהרמ"א הכריח כן מדכתבו הר"ן והמגיד בשם רמ"ד מנהג שלנו להאמינו לקרוא בתורה ולא חיישינן שמא יאכל תרומה משום תרומה בזה"ז מדרבנן הוא והם תרצו משום דאין אנו נוהגים בארצותינו לאכול תרומה, וקשה הא אכתי יש חשש שמא יעלה לנשיאת כפים אלא ודאי כל דבר שאין לו הנאה לא חיישינן שיעשה איסור ואין לו הנאה מזה, משום הכי לא חיישינן לשום דבר אלא שמא יאכל בתרומה אבל אין חשש משום נ"כ או שיעלה לתורה. ולבסוף הוסיף שבא"י דנוהגים תרומה כמ"ש בטיו"ד סי' של"א אינו נאמן אפ"י בזה"ז. [וראה עוד בבאר היטב שכתב לחלק בין זמן המקדש שהיו מברכים בשם המפורש ואיכא איסור עשה משא"כ בזה"ז ולכן מסיק דהעיקר כדברי הרמ"א ז"ל דנאמן לנ"כ ומנהגן של ישראל תורה היא, ובאמת הדברים מפורסמים שדעת הרמב"ם (פ"א מהל' ברכות) וכן דעת השו"ע (סי' רטו סעי' ד) שאיסור ברכה לבטלה הוא מדאורייתא, וממילא מה ירויח אם אין איסור עשה של ברכת כהנים, הרי יש את האיסור הכללי של ברכה לבטלה, אולם כל דבריו של הבאה"ט הם בדעת הרמ"א שחיוק את מנהגו אולם לא לדין דאזלינן בתר דעת מרן השו"ע].

והנה על חידושו זה של הבית שמואל שכל דבר שאין לו הנאה לא חיישינן, הקשה האבני מילואים (על השו"ע כאן) על דברי הב"ש שכתב שכל דבר שאין לו הנאה מזה לא חיישינן לשום דבר אלא שמא יאכל תרומה ע"ש, וקשה נהי דעכשיו בחוץ לארץ ליכא תרומה אכתי איכא מתנות כהונה של פדיון הבן, ולדעת הש"ע (יו"ד סי' ס"א) מתנות זרוע לחיים וקיבה נוהג בחוץ לארץ. וכן ראיתי שהביא קושיא זו מרן הרב חיד"א (בברכ"י שם אות ב), מקשים הא איכא פדיון הבן והוא הנאת ממון, וזה סתירה לשוב הרב בית שמואל (ס"ק ב) למאי דשרי מור"ם לשא את כפיו. וידידי הגר"ד אביטן שליט"א בהערה ב שם הביא את דברי הרב אפי זוטרי שכתב ליישב ולחלק בין תרומה לבין פדיון הבן, כיון ששם זה אכילת קדשים שאוכל בידים. ותמה על דבריו. ועוד מ"ש ליישב בספר עצי ארזים (מובא באוצה"פ עמ"ש השאלת יעב"ץ) דליכא חובה האידנא לתת לכהן אלא במתנה על מנת להחזיר, משום שאין לנו כהנים גמורים, ובעל מנת להחזיר אין לו הנאה, וע"כ נאמן. ע"ש. וגם על דבריו אלו כתב שאין הדברים מוכרחים כלל, שהרי בפועל נוהגים לפדות

כדין שלא על מנת להחזיר, והכהנים יודעים המנהג. וגם אכתי הוא תקלה, דאם אינו כהן לא עשו כלום. וכבר הערתי על דברי האומרים כן בתשובת בחלקת השדה הנז' בריש דברינו, יעו"ש.

הנה אם כן סיכום הסוגיא עד כאן:

א. הכל מודים שכהנים הם בחזקתן, ומדאורייתא היו יכולים גם לאכול בתרומה מן התורה, אלא שחכמים החמירו שלמרות החזקה, לא יאכלו תרומה דאורייתא, כיון שהיא במיתה לזר וכיון שמעלים ממנה ליוחסין, ולכן לדברים אלו צריך עדות גמורה שיהיה כהן מיוחס.

ב. כהנים אלו מוחזקין כל שאביו ואבי אביו וכו' הוכרו ככהנים, ואין כל מקום לחוש לגבם שהתערב משהו לא כשר במשפחתם, ובחזקתם הם קיימים, וכל זה אף אם איננו מכירים את משפחתו [כמבואר בסוף דברי הרב חלקת מחוקק הנז' לעיל], וכל שלא יצא ערעור על המשפחה [כמבואר במב"ט לעיל].

ג. כהנים שהורעה חזקתם לכתחילה אוכלים רק בתרומת הגבול בלבד.

ד. מי שאין לו חזקת כהונה, כלומר לא מאביו ולא מאבי אביו, ובא ואומר "כהן אני" ומבקש לנהוג ככהן, דעת השו"ע שכיון שאין לו חזקה, אין מקבלין אותו כלל לשום דבר, ואילו דעת הרמ"א מציין שהמנהג שלהם היה כן לקבל כהן על פי עצמו, לענין נשיאות כפיים ועלייה ראשון לתורה. ויש מי שכתב שכך הדין רק בעלייה לתורה, אולם לא בנשיאות כפיים. וכולם מודים שכל זה במקום שאין נוהג תרומות או זלו"ק או פדיון הבן כשנותנים שלא על מנת להחזיר, אולם כאשר מדובר כגון בארץ ישראל, שיש נתינת תרומות כגון שמן למאור, או זלו"ק בשחיטת בהמה, וכן נוהגים פדיון הבן שלא על מנת להחזיר כפי הנהוג היום, ממילא חזר הדין וגם לדעת הרמ"א מי שבא אין מקבלים אותו, אלא רק כהני חזקה בלבד. ודעת הרב חיד"א שגם בדיעבד אם עלה כהן שעלה על פי דעת עצמו לכהונה לתורה מוחין בו ומורידים אותו.

ומכל הנ"ל מתברר ופשוט הדין, שרוב ככל הכהנים המצויים בינינו הם כהני חזקה מכח אבותיהם ואבות אבותיהם, והם כהנים לכל דבר ובלי ספק כלל. להוציא תרומה דאורייתא ויוחסין שמעלה מיוחדת עשו בהם וזה רק מדרבנן כי מדין תורה כשרים גם לזה. וחובת הנתינה להם היא גמורה בלי כל ספק, ולכן בהלכות חלה והלכות תרומה הסכימו גם מרן וגם הרמ"א שיש ליתן את המתנות לכהן וללוי ולכל המקודשים בחברה, וכן לגבי פדיון הבן פסק מרן השו"ע בהל' פדיוה"ב (סי' שה) שלא לתת לכהן במתנה ע"מ להחזיר, אלא אדרבה יתן לו במתנה גמורה, וכך המנהג היום ברוב ככל תפוצות ישראל.

וכבר כתב רבינו המהרי"ט (חלק א סי' פה) לדון על אותם אנשים שמחזיקין במעשר ראשון לעצמן ולא נותנים ללוי, והוא תמה מי התיר להם להחזיק במעשר ראשון שהוא ללוי ולכהן ויש בו משום גזל השבט, ומרגלא בפי ההמון שאומרים לכהן הבא ראיה שאתה כהן וטול וכן ללוי, וזה טעות שהכהן והלוי בחזקתן הן עומדי' כדאמרי' בפרק שני דכתובות וכו', ואם לחלה דאורייתא שהיא בעון מיתה סמכינן אחזקתיה שהוא בחזקת כהן שנושא את כפיו כל שכן לענין מעשרותיו שראוי ליתן שאנו מחוייבין ליתנם משום גזל השבט, ואף על פי שהרמב"ם ז"ל פסק דלא מסקינן אלא לתרומה דרבנן משמע דלתרומה דאורייתא לא היינו לפי שהוא ז"ל פוסק כמאן דאמר תרומה וחלה בזמן הזה דרבנן אבל הוא הדין דלמאן דאמר

אין מעלין מתרומה ליוחסין אפי' תימא דתרומה וחלה בזמן הזה דאורייתא היו אוכלין בחזקה אלא שגם בזה פוסק הרב ז"ל כמאן דאמר מעלין מתרומה וחלה דאורייתא ליוחסין לכך כתב שלא היו אוכלין אלא בתרומה דרבנן אבל בתרומה דאורייתא אם היתה בזמן הזה מן התורה לא היו אוכלין ולא משום חשש ספק אלא כדי שלא יעלו ממנה ליוחסין דמעלה גדולה עשו בהם שיהיה צריך בדיקה גדולה שיהא מיוחס וכו', ותימא על עצמם היאך הם נותנים חמש סלעים לכהן בפדיון הבן והיאך נותנים המתנות הזרוע והלחיים והקבה לכהן ואין אנו מצריכין אותו להביא ראיה על יחושו אלא הך מילתא בורכא היא. עכת"ד.

הנה אם כן ברור לכל הפוסקים, שפשוט שזלו"ק חובה ליתן לכהן בימינו, וכן ה' סלעים של פדיון הבן, והוא הדין מעשר ראשון ללוי או לכהן, כיון שהכהנים והלויים בחזקתן עומדים. וכל האומר להם להביא ראיה, האי מילתא בורכא היא.

וחשוב מאד להדגיש כי היחוס המסודר כבר לא היה בימי הראשונים וכמו שמתברר מהריב"ש ומהר"ן, וכבר היה בימי עזרא, ואם כן גם כשעברו מאות שנים עד פסקו של השו"ע, עדיין הדין נשאר במקומו שיש חובת נתינה גמורה לכל כהן שהוא בחזקתו ולא ראינו כל חשש שמא אחד מאבותיו התחלל. ויותר מכך גם הרמ"א שפסק כהרמ"ד והר"ן שכן מקבלים לעלייה לתורה או אף יותר מזה פסק כן לנשיאות כפיים, את מי שבא מעצמו, מכל מקום פסק בס' שלא סעי' יט, שיש ליתן מעשר ראשון ללוי או לכהן, ומדוע לא חשש לכהונתם? וכן הוא להדיא בס' סא לגבי זלו"ק שמרן כתב כל הדינים והרמ"א מסכים עמו בכל העניינים לאורך הסימן וגם לגבי הזה"ז בסעי' כא, ויותר מכך דוק היטב בדברי הרמ"א שם בסעי' כג, ולא צירף שום קולא מחמת הספק על הייחוס. כל זה הגם שמאז הר"ן והרמ"ד נהגו אצלם להקל בזה, מכל מקום למעשה לא חשש לחששות אלו בהלכות נתינה, ודוק בכל זה, ועוד ראה להלן מדברי הרמ"א במש"כ בהל' פסח.

והנה מלבד כל האמור לעיל תראה שלאורך הדורות כבר דנו פוסקי הדורות בהאי דינא של כהנים אי חשיבי כהני ודאי או ספק. ובספרי חלקת השדה (ח"ב סי' יב) כתבתי שאי"צ למנות אותם כעמיר גורנה כיון שעשה זאת כבר הרב שדי חמוד (מערכת כ כלל צב), אולם כדי להניח דעתכם אסכם את דבריו הארוכים שם.

דעת רבינו המהרשד"ם (אבהע"ז סי' רלה) שהכהנים בימינו כהני ספק הם, וכ"כ השבות יעקב (ח"א סי' צג) ולכן כתב שכהן שנשא חלוצה לא כופין אותו להוציא, וכבר הביא הרמ"א בהל' פסח (סי' תנז סו"ס ב) את דברי מהרי"ו בשם י"א שאין מאכילים חלה בזה"ז לשום כהן, ומבאר המג"א (ס"ק ט) דהיינו שמא נתחללה אחת מאמהותיו, והוסיף שכן פסק המהרש"ל והמהרי"ל. והפת"ש (סי' ו סק"ג וסי' ז ס"ק ב) הוסיף להוכיח שגם דעת הריב"ש כדעת המהרשד"ם וכן דעת המבי"ט (ח"א סי' ריט) והשאלת יעב"ץ (ח"א סי' קלה).

ובאמת מש"כ בשם המבי"ט כתב השד"ח שם שאין הספר לפניו ופלא שהמהרי"ט שסובר שהם כהני חזקה יחלוק על אביו המבי"ט, אולם הנה הספר לפנינו ואין כאן כל הקשר לסוגיה דכהני ימינו אל שם איירי ביוחסין לגבי כהן אם להפרידו מגרושה כאשר אין לו חזקת כהן אלא ששם משפחתו כשם משפחה של מישהו אחר שהם כן כהנים, והרב שנשאל מאותו איש אמר לו שיחמיר ע"ע, ראה שם באריכות בתשובה ובאמת אין זה נוגע כלל לענייננו, ויותר מכך הבאנו להדיא בדעת

המבלי"ט שכתב דברים הפוכים לגמרי אלא שהכהנים בחזקתן אפילו לדברים דאורייתא, ובודאי שטעות נפלה בדברי הפת"ש.

ומש"כ בשם שאלת יעב"ץ הנה הוא עוסק בתשובתו שם על דברי השו"ע בס"י שה דאם רוצה הכהן להחזיר הפדיון, שיכול להחזיר אולם לא יהיה רגיל להחזיר כדי שלא יפסיד לשאר הכהנים. וכתב ע"ז בשאלת יעב"ץ שהאידינא השתנה הדין שמה שאמר שלא יתרגלו היינו בכהנים מיוחסים דידהו, אבל בכהני חזקה בעלמא כי האידינא אף דלחומרא אזלינן בהו לכל מילי כולל פדיון הבכורות משום דלא אפשר באחריני, מיהו להקל לא. ועוד הוסיף שכמעט י"ל שמדינא הם צריכים להחזיר, וכל כהן יחוש לעצמו לפרוש מספק גזל, ומהאי טעמא, יש גם כן על האב לפדות בכורו מכל כהנים שיכול למצוא דילמא מיתרמי ליה כהן מיוחס ודאי, ומהאי טעמא יש לפדות גם את בן הכהנים והלויה מספק. עכת"ד.

וכבר החתם סופר (סו"ס רצא) כתב שאין נראים לו דברי השאלת יעב"ץ, אולם העיקר מה שהשיג על כל דבריו הרב שדי חמד שם, שאיך כתב כן על דברי מרן "כהנים דידהו" הרי כבר בזמן מרן לא היו כהנים מיוחסים, וכבר בזמן הריב"ש הם לא היו מיוחסים ועם כל זאת הדגישו לא לעשות זאת, ומש"כ שרק לחומרא חושש ולא לקולא, תמה הרב שד"ח מדוע אם כן לא חש ולו אף פוסק אחד לכתוב שיפדו את הבכור אך ללא ברכה משום סב"ל. וכן לא ברכו הכהנים על נשיאת כפים, וסיים שדבריו צ"ע. ובספר פתח הדביר (ח"א סי' קכה אות ד) אחר שהביא את דברי השאלת יעב"ץ, כתב "לישרי לן מר דלית לן לאורועי חזקת הכהנים שבזמנינו, ושם גם כתב שאין כל הוכחה מדברי הריב"ש ואדרבה מדברי הריב"ש (סי' שמח) רואים הדברים להדיא להיפך.

נמצינו למדים עד כאן:

א. דעת הפוסקים שבזמנינו כהנים הם כהני ספק:

שו"ת מהרשד"ם, שבות יעקב, מגן אברהם (סי' רא ס"ק ד) שרצה לומר שלכאורה זה הטעם שאין נזהרים להקדים הכהן מפני הספק, שו"ת ויען אברהם (או"ח סי' לב, וראה בשד"ח סוד"ה שוב ראיתי). ובשד"ח כתב שכן דעת שו"ת צמח צדק (אבה"ע סי' יא) שנראה להקל בבת כהן לעם הארץ כיון שאינו מיוחסים גמורים כמש"כ הר"מ שאין אוכילין בתרומה דאורייתא ונראה שדעתו כסוברים שהם ספק (ולענ"ד אין הכרח כי סו"ס אינם מיוחסים אלא חזקה ומזה היקל, והרי כל החולקים מודים לדברי הרמב"ם והשו"ע שאין אוכלים בשל תורה וכידוע שהטעם מדרבנן שמעלה עשו ביוחסין).

ב. דעת הפוסקים שגם בימינו הכהנים הם כהני חזקה לכל דבר:

המבלי"ט (קריית ספר הל' איסו"ב נו' לעיל), מהרי"ט (ח"א סי' קמט וכן בשאלה פה הב"ד לעיל) חוט השני (סי' יז) כנסת יחזקאל (סו"ס סו) שחלילה להוציא לעז על כהני זמנינו. שו"ת זכרון יוסף (אבה"ע סי' ג) ברכי יוסף (אבה"ע סי' ו אות ג) מוהר"י הלוי בקובץ קטן (מובא בכמה פוסקים), וכ"כ מוהר"א"ן ארוליא בספר בנו מים חיים (קונטרס מי הברכה סי' ח) מוהר"ש יפה בספרו יפה מראה (הב"ד בס' כנה"ג אבה"ע"ז סי' ו בהגהב"ז) הרב פרח מטה אהרן (סי' צא). וכ"כ בספר דבר שמואל (סי' קט) חקרי לב (אבה"ע"ז סי' ב) שכתב שדברי הרב שבוי"ב כבודו במקומו מונח ואין ספק שכהני זמנינו הם כהני ודאי. וכ"כ מרן החב"י בס' חיים ושלום

(ח"ב סי' עז) שכתב שברור שהכהנים בזמנינו הם כהנים ודאי והוסיף שזה לך האות כי בשו"ע אינו מביא אלא הדברים ודינים הנוהגים בזמן הזה. וכן דעת הגאון חסידא (ח"ד דף קכו ע"ב), שכתב שלעניין הלכה כדעת החקרי לב הנז'. וכ"כ בשו"ת שם אריה (מח"ס ערוגות בושם יו"ד אבהע"ז סי' גן) שאין לצרף ספק זה אפי' לספיקא ואפי' בממון, וכיון שהוא מוחזק בכהונה אין לעשות מזה ספק, ועוד סיים שרוב הכהנים הם ודאי אמיתיים, וכל כהן שמגיע הוא מהרוב ולכן מרובא פריש ולא שייך קבוע כי הרי אינו ניכר, (וזו סברא חזקה להוציא יוחסין ודו"ק). ובאמת השדי חמד כתב להוכיח שגם מתוך המו"מ של הנוב"י והחת"ס בדין כהנים בזה"ל אם מותר לילך על קברי כותים מוכח שנקטו להדיא שכהני דידן בחזקתן קיימו. וכ"כ מופה"ד פתח הדביר (ח"א סי' קכח) כדבר ברור. ובס' חקרי לב הנז' הוסיף וכתב שמי יאמר שאם אין כתב ייחוס הורע החזקה, דשאני זמנינו מזמנם, דבזמנינו שלא נשאר לאף אחד כתב ייחוס, אלא החזקה זו שנותרה ולכן כל מי שיש לו חזקה לא אתרע חזקתו יעו"ש.

הרי לך רוב מוחלט רוב בנין ורוב מנין דסוברים בפשטות שכולם כהני חזקה הם, וברור שכ"ה להלכה, וכמו שפסק להדיא מרן בכל המקומות לגבי פדיון בכור, תרומה דרבנן (חלה) מעשר ראשון ללוי והדברים פשוטים וברורים להלכה. וכבר כתב רבינו המהרי"ט (הנז' לעיל) שזו טעות אותם האומרים לכהן וללוי הבא ראיה שאתה כהן ולוי, וזה מילתא בורכא וכולם בחזקתו, ע"כ. ורק מי שאין לו חזקה כלל בכה"ג צריך ב"ד וכמבואר לעיל, אולם מי שיש לו חזקה לית מאן דחייש וברור ופשוט.

בבירור דברי מרן החזו"א:

והשתא נתנה ראש ונשוב אל דברי מרן החזו"א זיע"א, הנה מצאנו בכמה מקומות שנו"נ בדינים אלו, האחד הוא בשביעית (סי' ה אות יב), והאחר הוא באבה"ע (סי' ג). וכולם אותו לשון.

ולהלן עיקרי דבריו:

- א.** יש לעי' אי יש אצלנו דין נתינת תרומה וחלה לכהן לדעת מהרי"ל דנהי דתרומת האור ניתנת לכל כהן וא"צ מיוחס מ"מ לא גרע מתרומה דרבנן דאין מעלין ע"פ עצמו דיש בזה משום ריוח כהונה, וכיון שאין לנו ב"ד מדקדקין שלא יעלה לנ"כ ולתורה ע"פ עצמו ראוי שלא ליתן להם לאותן שעולין ע"פ עצמן.
- ב.** כיון שכבר חלפו דורות שעלו ע"פ עצמן וכן נוהגין עכשו אין ראוי ליתן להם, וכמדומה שכן נוהגין שכל אחד שורף תרומתו וחלתו בא"י ואינו נותנו לכהן.
- ג.** מטעם זה אפשר שאין חייבין ליתן מע"ר ללוי כיון שהלויים עולין לתורה ע"פ עצמן, ומדעולה מתורה ללוי' אלמא שאין עולה לתורה ע"פ עצמו, וכיון שאין ב"ד מדקדקין בכך בטלה אצלנו לוי'.
- ד.** מיהו כיון שמעיקר הדין אין לחוש למי שמוחזק אצלנו לוי או כהן, ונהי שמשום מעלה גדרו חכמים בדבר, י"ל נהי דבזמן דהיו לויים מיוחסים אמרו חכמים שאין נותנין לו מעשר ע"פ עצמו אבל האידנא שאין לוי מיוחס ראוי ליתנו, אבל י"ל שאם יתנו לו יתרבו העולין ע"פ עצמן בשקר והלכך כיון שאין בידנו להעמיד הדת על תלה ראוי שלא ליתנו, ותקנת חכמים שאין לוי עולה ע"פ עצמו קיימת ואין נותנין להן.

ה. אע"ג שנותנין פדיון הבן לכהן אפשר משום שאין בזה ריוח שנוהגין שהכהן מחזיר וכל אחד יהיב לכהן שבטוח בו שיחזירנו.

ו. הרש"ל ביש"ש פ' הפרה כתב דנתבלבלו הכהנים רוב או מחצה ולכן אין לנו כהנים בזה"ה, ותימא למה נחוש כל כך, והרי מברכין על מצות נ"כ ופדיון בכור, אלא נראה דמה"ת הן בחזקתן לכל דבר, אלא משום מעלת כהונה שהחמירו חכמים אין להקל בזה"ה שאין אנו נזהרין במעלות שלא להעלות ע"פ עצמן וכמש"כ לעיל, ואף שהרבה פעמים שכהן נושא פסולה ומפני אלמותו אין בכח ב"ד להפרישו והוא נ"כ וזרעו משתקע בכהונה ויש למשפחתו דין עיסה, מ"מ אין כל העולם בכלל עיסה בשביל זה.

הנה אם כן יסוד דברי החזו"א, דס"ל שמעיקר הדין הכהנים בחזקתם, אלא שחכמים הזהירו מחמת מעלת הכהונה, כיון שהם עולים על פי עצמם. ולמעשה גם הוא סובר דלא כהרש"ל שכתב שנתבלבלו רוב או מחצה מהכהנים, אלא ס"ל שהרוב הם כהנים ללא חשש ופגם. אלא שהחמירו חכמים במעלת הכהונה וה"ה בלוייה מחמת שעולים על פי דעת עצמם.

עוד הוסיף וחדש גזירה מעצמו, שאם יתנו בזמן הזה מתנות ללוי או לכהן, נמצא שאנחנו מרבים את העולים על פי דעת עצמם בשקר. ולכן אין ליתן ללוי [אמנם] אכתי צריך להעלותן בדמים וכדבריו שם].

ועוד מצינו שמרן החזו"א הוסיף בשביעית שם (באות ה) שהביא את דברי הרמ"א שי"א שאין נוהגין ליתן לכהן קטן גם חלת חו"ל, והביא את דברי הש"ך (סי' שכב) והמג"א (סי' תנז) שהביאו משם המהרי"ל דהיינו מפני שאין לנו כהן ודאי. ונ"ל שם שהגם ששמעולים מנשיאת כפיים לתרומה דרבנן, מכל מקום בימינו אי אפשר כיון שמבואר בהלכה שמי שבא ואמר שהוא כהן אינו נאמן, אלא שקיי"ל שבמקום דליכא תרומה הוא נאמן לנשיאת כפיים, כיון דליכא רווח בדבר. ולכן אי אפשר ליתן לכהן תרומה דדלמא ע"פ עצמו עלה הוא או אביו או אבי אביו ולכן מנעו מלהאכיל לכהן חלת חו"ל. ועוד הוסיף, ומעיקר הדין הכהנים בחזקתן אלא שאנו חוששין שאם ניתן להם תרומה ויהי' עלינו לתקן שלא יעלו הכהנים לנ"כ ולתורה ע"פ עצמן ואין ידינו תקיפה לשמור הדבר ולכן שורפין חלת חו"ל וכן אין נותנין תרומה לכהן בא"י. אלא שסיים בסו"ד שמהא שנדחקו הראשונים ז"ל בטעם שאין אנו מפרישין שני' משמע דלא ס"ל הא דמהרי"ל אלא כהני זמננו מותרין בתרומת חו"ל וסיים בצ"ע. ע"כ עיקרי דבריו.

הנה אם כן יסוד לכל דבריו הם שהכהנים עולים לכהונה וללוייה על פי עצמם וממילא יש לחוש על אבותיהם או אבות אבותיהם, וכו', ובאמת שראשית כמבואר לעיל הנה רבינו הרמ"א גופיה לא חשש לזה הגם שהתיר לעלות על פי עצמו, ולמרות שכן נהגו כבר מתקופת הר"ן עד תקופתו, והם למעשה לא חששו לזה. זאת ועוד, שבוודאי אין זה לדעת מרן השו"ע, שכיון ומעולם לא התיר שיעלו על פי עצמם, אם כן כל כהן הוא בחזקת כהן לכל דבר. ועוד שהרי החזו"א גופיה מסכים שרוב ככל הכהנים הם בחזקתן ואין בהם כל מתום וכל חשש, מדוע אם כן לא ניזיל בתר רובא, וכל כהן שמגיע מרובא פריש, והוא כהן מוחזק, וכבר הבאנו הדברים לעיל משם הרב שם אריה מבעהמח"ס ערוגת הבושם שאין לצרף ספק זה אפילו לספק, וכל הכהנים הם מוחזקים בוודאי. ועוד שהחזו"א הלך בסברת הב"ש לענין הריוח שיש לכהן או ללוי, וכבר הבאנו לעיל שלא הסכימו עם דבר זה לא האבני

מילואאים, ולא מרן החיד"א, וגם המנהג לא כדבריו אלא נותנים לכהן בפדיון הבן שלא על מנת להחזיר. וכן מכל גדולי הדורות שדנו על צורת הנתינה של הזלו"ק לכהוגם בימינו מוכרח דלא כדבריו. ובעיקר הפלא הגדול הוא שמרן החזו"א זצ"ל התעלם מעשרות רבות של אחרונים, שלמרות כל דברי הרמ"א כתבו שלמעשה הכהנים שבימינו הם כהני חזקה, ולא אחד חשש לדבריו. ומעבר להכל מה שכתב גם לגבי ללוי לחשוש, שמא יתרבו העולים, זהו תימה גדולה, וכי בכוחינו לגזור גזירות מדעתינו מה שלא גזרו הקדמונים? ובאמת שלענ"ד הקלה והענייה דברי מרן החזו"א זצ"ל קשים לי מאד להבנה, ולמעשה יש לנהוג כדעת רוב ככל הפוסקים דס"ל שגם בימינו הכהנים והלויים עומדים בחזקתן וחובה ליתן להם כל מה שנוהג בימינו, וגם לדעת רבינו הרמ"א.

אשר על כן ברור ופשוט שלדעת מרן השולחן ערוך, אין הספיקות מתחילים כלל, וכל הכהנים והלויים בחזקתן הם עומדים. וחובה ליתן להם כל מה שנוהג בימינו מצוות נתינה אליהם. וגם לדעת רבינו הרמ"א עדיין מוכרח שהוא גופיה לא חשש לזה, לא בזלו"ק ולא בתרומה ומעשר, וכמבואר לעיל. וכן נקטו רוב ככל הפוסקים. ולכן גם בימינו חובה גמורה ליתן את המעשרות ללוי, בין לדעת השו"ע ובין לדעת הרמ"א, ומי שהפריש מטבל ודאי ולא נתן ללוי, עבר על גזל שבט הלוי, ועל מצות נתינה, ומכל מקום פירותיו מתוקנים [ראה עוד בשו"ת מנח"ש ח"א ריש סי' נג].

ויש עוד כמה דברים להוסיף בדין זה ועוד חזון למועד, ולא כתבתי את כל האמור אלא רק לעשות רצונכם, ולכן הבאתי את עיקרי הדברים בלבד.

בברכה

שניאור ז. רווח

בעיית טבל וחולין מעורבים בגידולים שהיו בבעלות משותפת

הקדמה: גידולי שדה החייבים בתרו"מ, ונמצאים בבעלות משותפת של ישראל וגוי, הגידולים [להלן הפירות] שהינם חלק הישראל חייבים בתרומות ומעשרות מן התורה אפילו לדעת הסוברים שיש קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר, וממילא חלק הגוי פטור מתרו"מ, מ"מ חלק הישראל חייב, ואינו דומה לבכור בהמה שאם גוי שותף בבהמה, פטור גם חלקו של הישראל. בתרו"מ אינו כן, אלא חלק הישראל חייב וחלק הנכרי פטור, וזאת אף למ"ד יש קנין לגוי בא"י, כמבואר בגמ' בחולין קלה:.. ואמנם, הרשב"א כתב להלכה בפסקי חלה שלו ששותפות גוי פוטרת את חלק הישראל, ולא עוד אלא אפילו פירות ששותפים בהם רק יהודים פטורים מן התורה, מ"מ זו דעת יחיד, והעיקר להלכה ששותפות גוי אינה פוטרת את חלקו של הישראל [וראה במעדני ארץ על הרמב"ם בהל' תרומות פ"א ה"כ אות א שמביא ודן בדברי הרשב"א]. וכ"ש שנפסק להלכה שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר, אפילו חלק הגוי חייב בתרו"מ אם גמר מלאכת הפרי, דהיינו המירוהו, לא היה ע"י גוי.

אלא שבאופנים מסוימים חלקו של הישראל בשותפות חייב בתרו"מ וחלקו של הגוי פטור, במקרים אלו יהיו הפירות מעורבים בחיוב ופטור, ומוגדרים כטבל וחולין מעורבים זה בזה, כפי שיפורט בעז"ה להלן.

גם אם יחלקו השותפים את הפירות ביניהם, יתכן שבחלקו של הישראל נמצא חלק מבעלותו של הגוי, וכן להיפך, בחלק שקיבל הגוי יש גם חלק שהישראל היה בעליהם בשעת גידולם. גם במקרים אלו יתכן מצב שבו טבל וחולין מעורבים, כפי שיתבאר בעז"ה.

מצב זה, שבו טבל וחולין מעורבים, מחייב התייחסות בהפרשה. יש לדעת האם אכן ההפרשה מתבצעת מחלק המחויב בתרו"מ, או שמא יש חשש שמפריש מחלק פטור. כמו כן יש לדעת מה שיעור ההפרשה שעליו להפריש. האם עליו להפריש דווקא מפירות אחרים שאינם מסופקים, או שיכול להפריש מהפירות המסופקים עצמם, כלומר מיניה וביה. כמה עליו להפריש. ומה דרגת חיובם של הפירות שלפניו. וכבר נחלקו גדולי הראשונים בשאלה זו, ומהי הגדרת הספק לסוברים שאין ברירה. רש"י בגיטין מז: ד"ה טבל וחולין מעורבין ביאר: אין לך כל חיטה וחיטה שאין חציה טבל וחציה חולין, שחלק העכו"ם פטור... וישראל צריך לעשר את שלו מיניה וביה, ולא ממנו על טבל גמור, ולא מטבל גמור עליו, מפני שמפריש מן הפטור על החיוב, ומן החיוב על הפטור, אבל כי מעשר מיניה וביה מעשר שלם נמצא מעשר מן החיוב שבו על החיוב שבו ומן הפטור שלו על הפטור שבו. אמנם בתוס' נחלקו

עליו, וכתבו: לכך נראה שאין תקנה לטבל זה, דכיון שאין ברירה, שמא הגיע לו כל חלקו של העכו"ם או חציו, ולא ידעינן כמה. ואי מעשר מיניה וביה, שמא מעשר מחלקו, והשאר חלקו של העכו"ם, או איפכא, או מקצתו. ומיהו יכול לתקנן שיפריש עליו ממקו"א, ויפריש גם עליו ממקו"א, ואחרון אחרון מקולקל, עד שלא ישאר כי אם מעט. וכל התרו"מ יתן לכהן וללוי. עכ"ל.

הרי לפנינו שהמצב שבו טבל וחולין מעורבין, ואין ברירה לדעת מה שיעור החיוב והפטור, הוא מצב סבוך ובעייתי, ויש להשתדל שלא להגיע למצב הבעייתי. במאמר זה אין באפשרותינו לדון בפתרונות ואופני ההפרשה במקרים אלו, אלא רק ננסה בעז"ה להלן להעמיד באלו מקרים קיימת בעיה בשותפויות, בין בזמן שנהגו תרו"מ ובין בזה"ז.

* * *

א. דין שותפות ישראל וגוי להלכה.

בגמ' בגיטין מז, וכן בחולין קלה, מובאת ברייתא, וז"ל: ישראל ועכו"ם שלקחו שדה בשותפות, טבל וחולין מעורבים זה בזה, דברי רבי. רשב"ג אומר של ישראל חייב, ושל עכו"ם פטור. ומבואר בגמ' שם שנחלקו אם אומרים יש ברירה, והתברר שכל מה שבא ליד ישראל הוא מחלקו, ומה שביד גוי הוא חלק הגוי, או שמא אין ברירה, וביד הישראל חלק מהפירות של הגוי ונחשב כקונה אותם, ובחלק הגוי יש חלק מפירות ישראל. עוד מבואר שם שהסיבה שכולם מודים שחלק הגוי פטור מתרו"מ היא משום שסוברים שיש קנין לגוי בא"י להפקיע מיד מעשר, וממילא מה שגדל בידו פטור אף אם יגיע לידי ישראל קודם מירוח. אולם להלכה קיימ"ל שאין קנין לנכרי באר"י, וממילא פירות שגדלו בידו אינם פטורים מתרו"מ, וא"כ לכאורה אין כאן טבל וחולין מעורבים.

והנה הרמב"ם בהל' תרומות פ"א ה"כ כתב: שותפות הגוי חייבת בתרו"מ, כיצד, ישראל וגוי שלקחו שדה בשותפות, אפילו חלקו שדה בקמתה, ואצ"ל אם חלקו גדיש, הרי טבל וחולין מעורבין בכל קלח וקלח מחלקו של גוי, אע"פ שמירחו גוי חיובם מדבריהם. ופסק הרמב"ם כרבי שם שאין ברירה. וכן פסק בשו"ע יו"ד סי' שלא ס"ה. וקשה שמבואר בגמ' במפורש שרבי ורשב"ג סוברים שיש קנין לגוי בא"י להפקיע מיד מעשר, ולכן חלק הגוי הוא חלק פטור, אבל להלכה כבר כתבנו לעיל שנפסק שאין קנין לגוי להפקיע, וכפי שפסק הרמב"ם עצמו, וא"כ פירות גוי חייבים בתרו"מ כשהגיעו ליד ישראל, וא"כ מדוע הפירות הם טבל וחולין מעורבים, הרי הכל חיוב גמור? בכס"מ הקשה כן, ותירץ לפי שיטתו בכמה מקומות שלא אמרינן אין קנין לגוי באר"י אלא לענין שאם קנה ישראל ממנו חייב בתרו"מ מן התורה, אבל כל זמן שהפירות ביד גוי, יש לו קנין בהם, ופטורים מתרו"מ. עוד תירץ בכס"מ בשם מהר"י קורקוס שמדובר כשכבר חלקו את הפירות לפני מירוח, וכל מה שבחלקו של הישראל, והישראל ממרח, חייב מן התורה להלכה שאין קנין לגוי באר"י, אלא שבחלקו של הגוי שמירח הגוי יש טבל וחולין מעורבין, שהרי החלק שהיה של ישראל וכשחלקו הגיע ליד הגוי חייב מדרבנן אפ"ל כשמירח גוי, שמאחר שהגיע לשליש גידולו ע"י ישראל, חייב מדרבנן משום גזירת בעלי כיסין, וכפי שפסק הרמב"ם שם הי"ג. וכ"כ הגר"א, והוסיף שאף שחיוב ההפרשה במקרה זה הוא רק מחמת גזירה דרבנן, ובדרבנן אמרינן יש ברירה, והתברר שהחלק הנמצא ביד גוי כולו משל הגוי, אינו כן, מאחר שכבר נתחייב מה שביד הגוי קודם מירוח, ואז היה ספק דאורייתא. וכ"כ במרכבת המשנה שם.

ב. בחיוב דרבנן אם מקילים לומר שיש ברירה.

בגמ' בחולין שם מבואר שבסוריא, שחיוב תרו"מ בה הוא מדרבנן, אמרינן יש ברירה אפילו בזמן שנהגו בא"י תרו"מ מן התורה. ולפי זה כשחלקו השותפים נמצא שכל החלק שביד הגוי הוא חלקו מתחילה, ופטור מתרו"מ [ולדעת הרמב"ם אין גזירת בעלי כיסין אלא במה שהיה של ישראל עד הביא שלישי, כמבואר לעיל. אמנם לדעת הראב"ד והסוברים כמותו חייב מדרבנן בהפרשה בכל מה שקונה ישראל מהגוי]. וכן פסקו הרמב"ם שם הכ"א, ובטושו"ע שם.

על פי זה הוסיף בשו"ע שם להקל בזה"ל גם בארץ ישראל, וז"ל: "ונראה לי דהאינדנא דאין חיוב תרו"מ בא"י אלא מדבריהם, גם באר"י חלקו של הגוי פטור מכלום" [גם בכס"מ הביא דין זה, ומשמע שסובר שמודה הרמב"ם לזה]. והטעם הוא משום שבדרבנן יש ברירה, וחלקו של הגוי הוא חלקו מתחילה ופטור כשמירחו גוי. וכדבריו כבר כתב הכפתור ופרח פרק לה, וכן המב"ט בסי' קצו, והמהרשד"ם ביו"ד סי' קצב. וכן משמע מהנו"כ בשו"ע שהסכימו לדבריו [מלבד רע"א, וכדלהלן], ובפרט מדברי הש"ך והגר"א שם. ואמנם יש חולקים וסוברים דאף בזה"ל אין ברירה בא"י, ורק בסוריא הקלו, ראה ביש"ש ב"ק פ"ה דיני ברירה פ"א אות יא סקי"ג, ובמג"א סי' שז סק"ל [אמנם היקל בתרומות פירות], ובתוס' רע"א דמאי פ"ז מ"ד, ובישועות מלכו על הרמב"ם בפ"א שם. וכן נקט החזו"א בדמאי סי' ט סקי"ב וסק"א, וכן בסי' טז סק"י. עי' בד"א סק"קצ"ג ובצה"ל שם שהביא שכ"כ גם בתשו"ר ר"ב אשכנזי סי' ב, ושבערי צדק כ' שבני חו"ל שבאים לא"י ראוי להם להחמיר בזה, וגם בערוה"ש פסק כן, ובארץ חפץ כ' שראוי להחמיר לעצמו, וגם בשטמ"ק כתובות כד: כ' שתרו"מ בזה"ל נקרא שיש לו עיקר מהתורה. וראה במעדני ארץ על הרמב"ם שם, וע"ש שלדעת הסוברים שגם בזה"ל אין ברירה, מה הדין כשהרוב של גוי, אלא שמאחר שהוא דשיל"מ אינו בטל, האם נקרא עיקרו מן התורה [יש לדון שלדעת התוס' שכשאין ברירה א"א לתקן אלא ממקו"א ומעשרותיו מקולקלים, א"כ נקרא אין לו מתירין, שהרי יש לו הפסד בכד. ואכ"מ].

ומ"מ לכאורה העיקר להלכה כדעת מרן הב"י ודעימי', וראוי להחמיר לב"ת כנ"ל. אכן, אם יקח ישראל מהגוי את חלקו לפני מירוח, וימרח ישראל, בזמן שנהגו תרו"מ מן התורה, יתחייב במעשר מעיקר הדין, שהרי להלכה נוקטים שאין קנין לגוי באר"י כאמור לעיל. אמנם בזה"ל יש לדון ע"ד השו"ע הנ"ל האם מקילים גם לומר שיש קנין לגוי. ואכן, הגר"א בביאורו על השו"ע שם ס"ק כח כתב שגם לגבי המחלוקת אם יש קנין לנכרי בא"י מקילים בזה"ל, ולומד שזו כוונת הרמ"א שם בס"ב שמביא שי"ס שגם בזה"ל תרו"מ דאורייתא אך לא נהגו כן [ונראה שהגר"א למד שכוונת הרמ"א שלא נהגו כן לענין קנין גוי בא"י]. אמנם המו"מ בנידון זה אם יש קנין לגוי בא"י בזה"ל ידוע, ואכ"מ.

והנה ברדב"ז שם הקשה על הרמב"ם מדוע פסק שבחלק הגוי אמרינן טבל וחולין מעורבים מאחר שחלק ישראל שמירח הגוי חייב מדרבנן, והרי בדרבנן יש ברירה כמב"ל, וא"כ כל מה שביד גוי צ"ל פטור. וכשם שבזה"ל מקילים לומר שיש ברירה, כך לענין מה שביד גוי ומירוח גוי שחיובו אינו אלא מדרבנן משום גזירת בע"כ, נאמר יש ברירה? ומת' שדווקא בדבר שעיקר החיוב מדבריהם כגון בסוריא יש ברירה, אבל בדבר שיש לו עיקר מן התורה, אע"פ שע"י מירוח הגוי חיובו מדבריהם, לא אמרינן ברירה. וכ"כ רע"א על הרמב"ם שמירוח גוי נקרא שיש לו שרש מדאורייתא, ע"ש שהרחיב.

נמצא להלכה שבזה"ז, שחיוב תרו"מ בא"י דרבנן, רבים המקילים לומר שיש ברירה. ואעפ"כ לא בכל חיובי דרבנן מקילים, כאמור לעיל שלא מקילים לומר יש ברירה כשמירח גוי שכל חיוב הפירות אינו אלא מדרבנן משום גזירת בעלי כסינן. ובסוריא לדעת כולם מקילים אף בזמן שכל ישראל על אדמתם.

ג. מירוח גוי בתבואה שנמצאת ביד ישראל, האם מדאורייתא פטור. והדין כשהגוי שליח או פועל של ישראל.

עוד יש להוסיף שבמירוח הגוי שפוטר מתרו"מ, נחלקו הראשונים והפוסקים אם כן הדין גם כשהפירות של ישראל, וגוי הוא שמירח אותם וגמר מלאכתם בעודם ברשות ישראל. לדעת הרמב"ם שם הי"ג, וכן דעת ראשונים רבים, מן התורה פטורים מתרו"מ, וחיובים מדרבנן. וכן פסק בשו"ע שם ס"ז. ולפי זה יש להקפיד בפרט בשווקים הסיטונאיים שלא להפריש מתבואה שנתמרח ע"י גוי ברשות ישראל על תבואה שנתמרח ע"י ישראל. ואם היו הפירות ברשות הגוי כשהביאו שלישי, ואח"כ מכרם לישראל, וגוי מירח ברשות ישראל, פטורים מתרו"מ אפילו מדרבנן, מאחר שגם הגידול היה ברשות הגוי, וגם המירוח ע"י גוי (רמב"ם שם הי"ג). ויש חולקים וסוברים שמירוח גוי ברשות ישראל דינו כמירוח ישראל, ותלוי מיהו הבעלים בשעת מירוח, ולא תלוי בממרח בפועל. וכן דעת ראשונים רבים, וכן פסק הטור שם. וראה בב"ח שם שכתב שכדברי הטור מוכח בסוגיא בגיטין מז. ובמנחות סז, וכן מוכיח מדברי רשב"י המובאים בגמ' בברכות לה: שכשישראל עושים רצונו של מקום מלאכתו נעשית ע"י אחרים, ואילו ואספת דגנד, דהיינו שהישראל עצמו עובד, הוא כשאין עושין רש"מ. והרי לא מסתבר שדווקא כשעושין רש"מ יהיו פטורים מתרו"מ, אלא ע"כ שגם אז חייבים מן התורה. אמנם הכס"מ כ' שמקור הרמב"ם הוא מהסוגיא בבכורות יא, וכ"כ בשטמ"ק במנחות סז, ע"ש. שכ' כדברי הרמב"ם, וחילק בין תרו"מ לבין חלה שאפילו כשגלגל גוי אינו פוטר. אלא שיש להקשות על שיטת הרמב"ם שהרי מדברי הירושלמי במעשרות פ"ה ה"ז מוכח שלריו"ח שאמר הממרח כרוי של חברו שלא מדעתו חייב, ה"ה אם מירוח נמלים או נתמרח הכרי מאליו חייב בתרו"מ, והלכה כריו"ח, וא"כ ה"ה בנתמרח ע"י גוי צ"ל חייב? וראה שהישועות מלכו על הרמב"ם בה"י, וכן החזון איש דמאי סי' י"ב ס"ק יט, ובקה"י תרו"מ סי' י, ובמעדני ארץ תרומות פ"א הל' יד אות ג שנדחקו מאד לתרץ זאת. ומ"מ העיקר להלכה כדעה ראשונה, שכן היא דעת הרמב"ם והשו"ע להלכה. אמנם ודאי שהרוצה להחמיר בזה כדעת הטור, כגון כשקנה ישראל מהגוי ומירח גוי, תע"ב, וכאן כתבנו את עיקר הדין. אמנם אם הגוי הינו שליח או פועל של הישראל למרחה, יש להחמיר שדינו כישראל עצמו, ועל כן אפילו כשגדל שלישי ביד גוי, וקנה ממנו ישראל, ומירח גוי עבור ישראל, יש להפריש מדרבנן.

ומ"מ גם בדעת הרמב"ם שמירוח גוי בשל ישראל פוטר, כתב המרכבת המשנה (תרומות פ"א סוף הי"א) שהוא דווקא כשממרח הגוי עבור עצמו, אבל כשהוא פועל של ישראל פשיטא שאינו פוטר. ולכאורה לפי דבריו שליח דינו כפועל. וראה במהרי"ט אלגאזי (בכורות פ"ד אות נ נא) שדן בזה, והאם יש לחלק בזה בין שליח לפועל, דשמא דווקא בפועל אינו פוטר, דיד פועל כיד בעה"ב. ובמנחת חינוך (מצוה שצה אות יב) כ' שמלשון הרמב"ם משמע שאין חילוק בין גוי שמירח לעצמו ובין פועל של ישראל, ובשניהם פטור. וכן סבר החזו"א בדמאי סי' ב ס"ק יט.

ובב"ח (סי' שלא בעמוד קל במהדורת שירת דבורה) כ', וז"ל: ראיתי כ' בכס"מ ע"ש א"ח בשם הראב"ד דאם קנה מהגוי שיבלים לצורך מצות, ומרחם גוי בשביל

ישראל, חייב בתרומה, דשלוחו של אדם כמותו. אבל אם המוכר גוי מירחן פטור. עכ"ל. ונראה שר"ל שאם קנה שיבלים מהגוי ולא התנה עם הגוי שחייב למרחן, והישראל העמיד גוי שימרחן בשביל ישראל, בין שעושה בחינם ובין בשכר חייב בתרומה, דהוי ליה כאילו מירחן ישראל, שהגוי אינו עושה אלא מלאכה של ישראל. והיינו דאמר שלוחו של אדם כמותו, ולא דווקא שליח גמור, דהא אין שליחות לגוי, אלא כלומר מלאכתו של ישראל הוא עושה בציוויו של ישראל. ואין זה נקרא דיגון גוי כיון שאין התבואה של גוי אלא של ישראל, ובגוי עושה רק מלאכתו של ישראל. אבל אם הגוי מרחן פטור, פירוש שהגוי היה מחויב למרח השיבלין, שכך התנה עמו בשעה שקנה ממנו, השתא בשעת מירוח ודאי הו"ל של גוי, שהרי אין השיבלין נקנין לישראל אלא לאחר שירחם הגוי, א"כ בשעת מירוח קרי בהו דיגון של גוי, ופטורים [ודלא כפירוש הכס"מ בדעת הראב"ד]. לשיטתו כל מירוח גוי בבעלות ישראל נחשבת כבעלות ישראל, אא"כ התנה בשעת הקניה עם המוכר, וכמב"ל. וראה במשנה ראשונה (עמ"ס מעשרות פ"ה מ"ה ד"ה ודע) שפירש את הראב"ד הנ"ל בשינוי קצת.

וראה מש"כ בהרחבה רבינו הגרשמי"ע שליט"א בתנבות שדה גליון 7 בענין זה, ובסיכום דבריו כ', וז"ל: ה) פירות של ישראל שגדלו בשדה שלו [או שקנה אותם מהגוי קודם שנמרחן], ומירח אותם גוי בשליחות ישראל, או מירחו אותם פועלים גוים ברשות ישראל, חייבים מדרבנן, דאמרינן יש שליחות לגוי לחומרא מדרבנן. ו) אין מעשרין מפירות שנתמרחו ע"י גוי [בין שהם פועלים, ובין שהם שליחים של ישראל] על פירות שנתמרחו ע"י ישראל, ואפילו בדיעבד לא מתוקן. ז) לאור האמור צריכים להזהיר למשגיחים בשוקים הסיטונאים, שיעשרו בכל הפירות של כל מקום לבדם מיניה וביה, דיש מקומות שהמירוח נעשה ע"י ישראל, ויש ממרחין בידי גוים. ואע"ג דמרח החזו"א (דמאי שם) מצדד להקל בדיעבד במקום הדחק בזה"ז שהתרו"מ מדרבנן, ולסמוך בזה על החולקים בזה על הרמב"ם, ע"ש, מ"מ לכתחילה גם החזו"א מודה שלא יעשו כן, ובפרט שאנו פוסקים בדעת הרמב"ם והשו"ע.

ד. אם בזה"ז ניתן לומר יש ברירה לחומרא דאתי לידי קולא.

לאור האמור יש להסתפק מה הדין בזמן הזה, וכדעת מרן בשו"ע שבדרבנן יש ברירה להקל, האם נוכל לנקוט ולומר שיש ברירה להחמיר, כאשר עי"כ "נרוויח" שלא יהיו טבל וחולין מעורבים?

נפרש דברינו. שדה או פירות שהיו בשותפות ישראל וגוי, וחלקו את הפירות ביניהם, כאמור לעיל בזמן שנהגו תרו"מ מן התורה היה בחלק שנמצא ביד הגוי טבל וחולין מעורבים. אעפ"כ פסק בשו"ע שבה"ז אמרינן יש ברירה, וכל מה שביד הגוי הוא חלקו המגיעו, ונמצא שכל מה שבידו פטור מתרו"מ.

ויש לדון מה הדין בחלק שהגיע ליד הישראל. כאמור לעיל אם מירח ישראל את מה שבחלקו, הכל חייב מעיקר הדין, להלכה שנפסק שאין קנין לגוי באר"י. אולם אם מירח גוי ברשות ישראל, להלכה שמירוח גוי בשל ישראל פטור [אא"כ הוא שלוחו או פועל שיש להחמיר, כדלעיל], אם כן נמצא ביד ישראל טבל וחולין מעורבים. אלא שלמ"ד יש ברירה בדאורייתא נמצא שהישראל נטל בחלוקה את כל חלקו, וכל הפירות חייבים בדרגת חיוב שווה.

וכאן נשאלת השאלה מאחר שבדרבנן יש ברירה לקולא, האם ניתן לומר גם בחלקו של הישראל יש ברירה, ונמצא שגם בחלקו טבל וחולין אינם מעורבים, או שרק

לקולא נאמר יש ברירה, אבל לגבי חלק הישראל הברירה היא לחומרא, לחייב את כל הפירות בדרגת החיוב הגבוהה, ואף שעי"ז יוצא קולא למי שמפריש, שאין לפניו טבל וחולין מעורבים, ולדעת התוס' לא ידוע מהו החיוב ומהו הפטור, וצריך להפריש רק ממקום אחר בדרגת חיוב שווה, וגם אחרי שמפריש דינו כדין המרבה במעשרות מאחר שלא ידוע כמה מהחיוב נמצא בידו, וצריך להפריש ממקו"א על ההפרשה. וכל זה קשה ומסובך למפריש, ועדיף לו שיהיה הכל בדרגת חיוב שווה ומפריש מינייה וביה. ובפרט כאשר למעשה אם מחמיר ואומר שיש ברירה, אינו צריך להפריש יותר ממה שאילו היה אין ברירה, שהרי לדעת התוס' הנ"ל גם אז היה צריך להפריש ממקו"א כנגד כל הפירות, שהרי אינו יודע כמה טבל נמצא בחלקו. ואפילו לדעת רש"י שטבל וחולין מעורבים בשווה, מ"מ כשמפריש מינייה וביה צריך להפריש כנגד שיעור כל הפירות, שאל"כ יהיה חסר בשיעור ההפרשה, שהרי גם בחלק המופרש חלקו טבל וחלקו חולין. אם כן אולי אין זו חומרא לומר שיש ברירה. ואין להביא ראיה מדברי השו"ע הנ"ל שמשמע ממנו שבוזה"ז אין חשש טבל וחולין מעורבים מאחר שיש ברירה, ואם לגבי חלק הישראל עדיין יש חשש, היה עליו לכתוב זאת? זו אינה ראיה כלל, שהרי מוכח שהרמב"ם והשו"ע לא דנו במירוח גוי ביד ישראל, ולא כתבו שטבל וחולין מעורבים בו כמו שכתבו לגבי חלקו של הגוי. וע"כ שלא כתבו כן משום שמסתמא הישראל מירח את חלקו, כפי שכ' במהר"י קורקוס ועוד.

בנוסף יש לדון לומר שיש ברירה גם בחלק הישראל הנ"ל מאחר שלגבי חלק הגוי אנו נוקטים שבוזה"ז יש ברירה לקולא, ואם כן איך נדון לגבי אותם פירות שהיו בשותפות, שלאחר שחלקו בינים, לגבי מה שהגיע ליד גוי נאמר שזהו חלקו המגיע ויש ברירה, ואילו לגבי חלקו של הישראל נאמר שאין זה חלקו, ואין ברירה? אמנם לכאורה ע"ז י"ל שדינו כדין שאלות שבהם יש תרתי דסתרי, כגון בשני שבילים שבאחד מהם שרץ, ועברו שנים, שאם באים לשאול בבת אחת נפסוק שהם טמאים מספק, אבל כששואלים בזא"ז, אמרינו ספק טומאה בר"ר להקל לשניהם. ה"ה כאן, כל זמן שלא שואלים בב"א, נוכל לפסוק לקונה מן הגוי שיש ברירה, ואילו לישראל שחלק נאמר שאין ברירה. וצ"ע. וראיתי שמביאים שבס' באר בשדה פ"ד הע' יז הביא ששאלה זו תלויה במחלוקת ראשונים ואחרונים אי הא דקי"ל דדרבנן יש ברירה היינו משום ספיקא דרבנן לקולא, או שכך הוא הדין. ע"ש. ועי' עוד במרכה"מ על הרמב"ם שם, וביש"ש ב"ק פ"ה דיני ברירה פ"א אות יא סקי"ג.

ה. דין טבל וחולין מעורבים בשותפות של שני ישראלים שחלקו.

עד עתה הובאו המקרים שנידונו בברייתא ובראשונים ובאחרונים, כשהפירות בשותפות של ישראל וגוי, שבמקרים רבים נוצר מצב שבו טבל וחולין מעורבים זב"ז. אלא שצ"ע שהרי גם בשותפות שבין שני ישראלים שחלקו נמצא טבל בדרגות חיוב שונות, שהרי אם אין ברירה, נמצא שביד שותף אחד פירות שהם חלקו של השני, ולדעת האומר שאין ברירה, הרי הם כמוכרים זל"ז כל אחד את חלקו בפירות, וכפי שפסק הרמב"ם בהל' מעשר פ"ו ה"י שאחים ושותפים שחלקו לקוחות הם, ונמצא שלאחר החלוקה ביד כל שותף יש חלק מהפירות שלו וחלק שהם לקוחים בידו, והרי לקוח חיובו רק מדרבנן, וא"כ בידו פירות מעורבים בדרגות חיוב שונות [אמנם במקרה זה כל זמן שלא חלקו ביניהם הכל חייב מעיקר הדין]. ואמנם לפי דעת רש"י שהובא לעיל, שסובר שאם אין ברירה הרי שבכל גרגיר חטה יש חלק לשניהם, לא קשה, שהרי מפריש מינייה וביה על הכל כרגיל. אלא שאם רוצה

להפריש ממקו"א, יצטרך להפריש משני מקומות, את החלק היחסי החייב מדאורייתא [היינו אם אין בחלק הלקוח רוב, שאם יש רוב ללקוח אזי גם חלק החייב מדאורייתא יתבטל ויהיה חיובו מדרבנן] יפריש מחיוב דאורייתא, והחלק היחסי שחייב מדרבנן יפריש מחיוב דרבנן, כל חלק לפי שיעורו. אולם לדעת התוס' שהובא לעיל, שאם אין ברירה הכל אינו מבורר, א"כ גם בשותפים אלו אינו יכול להפריש מיניה וביה, ועליו להפריש ממקו"א בדרגת החיוב הגבוהה, ויפריש כנגד כל הפירות. ועדיין יהיה בספק שמא מעשרותיו מקולקלים [שהרי אינו יודע כמה טבל דאורייתא יש בפירותיו, וכמה טבל דרבנן], ויצטרך להפריש ממקו"א על המופרש [הפתרון יהיה שלא יחלקו את שותפותם עד שיפרישו]. ואמנם לפי מה שהבאנו בשם מרן בשו"ע שבזה"י יש ברירה, יוכלו להפריש מיניה וביה גם לאחר חלוקה, אבל עדיין קשה מדוע הרמב"ם והראשונים דנו רק בשותפות ישראל וגוי ולא בזה?

והנה נחלקו הראשונים בפטור לקוח, לדעת הריב"ם והר"ש הוא דווקא כשלקוח קודם שנגמרה מלאכתו, ולדעת ר"ת, וכן פסק הרמב"ם בהל' מעשר פ"ב ה"ב [ע"ש], הוא דווקא כשלקוח לאחר שנגמרה מלאכתו [ואכמ"ל]. ולדעה הראשונה תהיה השאלה דלעיל אם יחלקו השותפים ביניהם קודם גמ"מ, ולדעה השניה תהיה השאלה רק באופן שיחלקו השותפים אחר גמ"מ ולפני המירוה.

ולכאורה יש לתרץ לדעת הרמב"ם ור"ת עפ"י מש"כ המנחת חינוך במצוה שצה אות ח שאף שחיוב הלקוח הוא מדרבנן, מ"מ מועילה הפרשתו מדאורייתא, שאפילו אם המוכר יחזור ויקנה ממנו, ויחזור חיובו מן התורה, תועיל הפרשת הלקוח, ע"ש. ובמקו"א ביארנו זאת מאחר שלשיטת ר"ת הפטור אינו בפירות עצמם, שהם כבר התחייבו במירוה, ואיך יפטרו, אלא הפטור הוא בגברא, שהתורה חייבה רק את הבעלים, אבל בפירות עצמם נשאר החיוב, ויש בהם טבל דאורייתא כלפי המוכר, ולפי זה גם בשותפים שחלקו יכול להפריש כרגיל, ויש כאן טבל דאורייתא בכל הפירות, ואינם נקראים מעורבים. ועתה ראיתי שהמנ"ח עצמו לא תירץ כן, שהעיר שם באות ט שבאחים ושותפים שחלקו יהיה דין טבל וחולין מעורבים, ולא תל' עפ"י מש"כ הוא עצמו כדלעיל. ויל"ע.

ומ"מ יש המפקפקים ביסוד זה של המנ"ח, וכן בחזו"א ובד"א. כמו כן תירוץ זה אינו אלא לשיטת ר"ת והרמב"ם ודעימיהו, אך לא לשיטת ריב"ם.

וראיתי בד"א תרומות שם בצה"ל ס"ק שנא שהעיר בזה, ולא כ' שבזה"י יש ברירה, שהרי דעתו כדעת החזו"א שגם בזה"י אין ברירה. גם אינו מתרץ שבזה"י הכל דרבנן, דמ"מ א"א להפריש מחד דרבנן על תרי דרבנן ולהיפך [וכמו כן לא תירץ עפ"י המנ"ח הנ"ל, מאחר שהחזו"א פקפק בחידושו, ובד"א הביא ראיה שלא כדבריו]. וכתב לתרץ שאולי מאחר שבזה"י דרבנן ניתן לסמוך על דעת רש"י שיכול להפריש מיניה וביה. ומ"מ כ' שלכתחילה יפרישו לפני החלוקה, ואם לא הפרישו, יפריש ממקו"א החייב בדרגת החיוב החמורה שבתערובת על כל התערובת, ובזה"י הקל החזו"א להפריש מחיוב על הפטור מאחר שהתרומה אינה נאכלת. ולגבי המעשרות הנאכלים יפריש עליהם ממקו"א, וכדברי התוס'. וע"ש עוד שדן אם אפשר לתרץ ששותפין שחלקו אין דינם כלקוחות.

ו. נמצא להלכה בשותפות ישראל וגוי:

א. בזמן שתרומות ומעשרות מן התורה, כל זמן שלא חלקו את הפירות, אם מירח גוי את הכל, נמצא שחייב דרבנן ופטור מעורבים בפירות, שהרי חלקו של הגוי פטור מתרו"מ אף אם אח"כ יקנה ממנו ישראל, מחמת מירוח הגוי, וחלקו של הישראל דינו כמירוח גוי בשל ישראל שכתבנו לעיל שפטור מן התורה וחייב מדרבנן. **ואם הממרח שליח של הישראל או פועל שלו יש להחמיר שחלק הישראל חייב מן התורה [ראה לעיל],** ונמצא שבפירות מעורבים טבל מן התורה ופטור. **ואם מירח ישראל הכל ולא חלקו בפירות,** חלקו של ישראל חייב מן התורה, ולגבי חלקו של גוי שמירח ישראל זו מחלוקת אם חייב או פטור. והעיקר להלכה שמירוח ישראל בשל גוי אינו מחייב. ונמצא שבכל המקרים הנ"ל יש כאן מצב שבו טבל וחולין מעורבים.

ב. **אם נשתתפו הישראל והגוי בפירות לאחר שהביאו הפירות שלישי או אף אחר שנלקטו,** אבל לפני שנגמרה מלאכתם, אם הפירות היו מתחילה של ישראל, והגוי קנה חלק, יהיה חלק הגוי חייב לכה"פ מדרבנן משום גזירת בעלי כיסין בין שמירח ישראל ובין שמירח גוי, ואילו חלק הישראל יהיה חייב מדאורייתא כשמירח ישראל, ואם מירח גוי יהיה חייב מדרבנן [ובמקרה כזה תהיה דרגת החיוב של הישראל והגוי שווה]. ואם הביאו הפירות שלישי ביד גוי ואח"כ קנה ישראל חלק, חלק הגוי בשותפות יהיה פטור בין אם מירח גוי ובין מירח ישראל [שהעיקר להלכה שמירוח ישראל בשל גוי לא מחייב], ואילו חלק הישראל, אם מירח ישראל חייב מן התורה, ונמצא שיהיו טבל וחולין מעורבים. ואם מירח גוי לכאורה יהיה הכל פטור, מאחר שגם שלישי ביד גוי וגם מירוח גוי, וכפי שהובא לעיל. אמנם אם הממרח הוא שליח או פועל של הישראל, יש להחמיר שחלקו חייב, ושוב נמצא שלפנינו טבל וחולין מעורבים.

ג. **שותפים בקרקע או בפירות משעת גידולם, וחילקו ביניהם את הפירות לפני המירוח, כל מה שביד ישראל חייב מן התורה אם מירח ישראל,** מאחר שלהלכה בדאורייתא אין קנין לגוי. **ואם מירח גוי,** לכאורה גם במה שביד ישראל טבל וחולין מעורבים, שהרי חלק הגוי שביד ישראל יהיה פטור אף מדרבנן, כאמור לעיל שגזירת בעלי כיסין לא נאמרה במקום שגדל שלישי ביד גוי וגם מירוח גוי [ואף שהרמב"ם והשו"ע הביאו להלכה את דין טבל וחולין מעורבים רק לענין פירות שביד גוי, ולא כתבו שה"ה כשמירח גוי את חלק הישראל? כבר כתבו האחרונים שמשנתמא פירות שביד ישראל נגמרה מלאכתן ע"י הישראל]. ומ"מ יש להחמיר כשהגוי שליח או פועל של הישראל, כמבואר לעיל. **ובפירות שביד הגוי מעורבים פירות שהיו שייכים לישראל, ולכן אם מירח גוי,** חלק הישראל שבפירות שביד הגוי חייב בתרו"מ מדרבנן, וחלק הגוי פטור. **ואם מירח ישראל,** חלק הישראל חייב לכה"פ מדרבנן כדן פירות שגדלו שלישי ביד ישראל, ומ"מ בין חלק הישראל ובין חלק הגוי תלוי במחלוקת המובאת לעיל לגבי מירוח ישראל בשל גוי, ולדעת הסוברים שבכה"ג פטור יהיה טבל דרבנן וחולין מעורבים.

ד. **ובזמן הזה שתרו"מ מדרבנן,** לפי מה שפסק מרן בשו"ע אמרינן יש ברירה. לפיכך, **אם אוכלים את הפירות או מוכרים אותם ללא שחלקו ביניהם,** נשאר הדין כפי המפורט לעיל, שבין במירוח גוי פטור וחייב מעורבין, ובין במירוח ישראל חלק הישראל ודאי חייב וחלק הגוי פטור כאמור לעיל שהעיקר להלכה

שמירוח ישראל בשל נכרי לא מחייב [ובפרט לפי דעת המקילים לומר שבזה"ז יש קנין לנכרי].

ואם חלקו ביניהם, חלק הגוי יהיה פטור מתרו"מ **במירוח גוי**, שאמרינן יש ברירה, והכל של הגוי, ובמירוח ישראל, תלוי במחלוקת לגבי מירוח ישראל בשל גוי, וכאמור לעיל שהעיקר להלכה שפטור. ומ"מ דרגת החיוב שווה לכל הפירות שבידו [אמנם דין זה תלוי גם בשאלה אם בזה"ז יש קנין לגוי, כדלעיל].

ולגבי חלק הישראל, אם מירח ישראל, דרגת חיוב הפירות שווה, וחייב בכל מעיקר הדין אם אין קנין לגוי בזה"ז, אך אם יש קנין שוב טבל וחולין מעורבים. אמנם **אם מירח גוי** את חלקו של ישראל יש להסתפק האם יש כאן חיוב ופטור מעורבים, שהרי אם אין ברירה הרי שטבל וחולין מעורבים כאן מפני חלק הגוי, כאמור לעיל, וא"כ אף שבזה"ז מקילים שיש ברירה, אולם כאן יש ברירה הוא חומרא, שמחמת שיש ברירה נאמר שכל מה שביד הישראל הוא חיוב, אף שנח לישראל בכך שפירותיו אינם טבל וחולין מעורבים. האם גם בזה נאמר יש ברירה? וראה מה שכתבנו זה לעיל.

ה. לגבי דין שותפים ישראל שחלקו, שיש חשש פטור וחיוב מעורבים, והדין בזה"ז, הרחבנו לעיל.

שו"ת שש משזר חלק ב

שאלות ותשובות, מאמרים ובירורי דינים על חלק אורח חיים, יורה דעה ואבן העזר

מאת הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב קהילת משכן התורה – אלעד, וראש המכון למצוות
התלויות בארץ

בשורה משמחת מבית המדרש של 'המכון למצוות התלויות בארץ' – ספר תורני הלכתי חדש יצא לאור, 'שו"ת שש משזר' – חלק ב מאת הגאון ראש המכון רבי שניאור ז. רווח שליט"א.

הספר, המונה כ-370 עמודים, מכיל בתוכו כחמישים סימנים של שאלות ותשובות, מאמרים ובירורי דינים על חלק אורח חיים, יורה דעה ואבן העזר, כאשר כל סימן וסימן עוסק בנושא הנדון באופן יסודי ובהיר מיסודי העניין ועד מסקנות מעשיות, כדרכו בקודש של הרב המחבר מימים ימימה בכל ספריו וחיבוריו הרבים עד כה. המאמרים ההלכתיים הינם מיקבץ של שאלות ותשובות שהרהמ"ח שליט"א השיב לשואלים הרבים המבקשים את דבר ה' זו הלכה, בשאר חלקי השו"ע שאינם מצוות התלויות בארץ, שאת התשובות לשאלות אלו ריכז הגאון המחבר שליט"א בסדרת השו"ת "חלקת השדה" ד כרכים.

סימני הספר עוסקים במגוון נושאים הלכתיים מרתקים הנוגעים למעשה בחיי היום יום, כגון: מה דינו של לחם פשתן שהוסיפו לו גלוטן, וכן תשובה נוספת הדנה מה דינו של לחם העשוי מעמילן שהוצא ממנו הגלוטן. האם חומרי ניקוי או קוסמטיקה צריכים כשרות לפסח ומסתעף לגין הסיגריות בפסח; שיעורי הכזית והביצה והרביעית בימינו אנו למנהגים השונים, וכמה חידושים חשובים נכתבו בסימן זה הלכה למעשה. דיני היינות המצויים כיום לענין ברכת הגפן. בחיו"ד דן המחבר שליט"א, בדגים שהוחדרו להם גנים של בעלי חיים טמאים; וויסקי שמיושן בחביות שהיה בהם יין בעבר; האם יש לחוש לרוכשת פאה מחשש שיער עבודה זרה שהגיע מן המקדשים בהודו. כשרות היוגורט הנעשה מפטרייה יוגית [טיבטית]. כשרות הדבש המיוצר מחרקים. כשרות קפה לואק המיוצר מגרגרי קפה שיצאו מקיבת החיה הנקראת גחון הדקלים. ועוד תשובות רבות ומענינות. בחלק אבה"ע דן באיסור ייחוד בחנויות להמרת כספים שהפתיחה שלהם עם קודן מבפנים. בשבת חתן הנערך בבית מלון שנשכר לצורך כך, אם יכולים לומר כל השבע ברכות גם לנוהגים שאין אומרים אלא בבית חתן. והאם אושפיזין חשיב כפנים חדשות לענין שבע ברכות. ועוד תשובות בנושאים מגוונים.

ספר זה מצטרף לספריו הרבים של הרהמ"ח שליט"א במגוון תחומים הלכתיים המשלבים עיון בשורש הדברים עד מסקנות הלכתיות מעשיות ובפרט בשאלות הנוגעות לעניינים שונים שלא לובנו עד כה כנדרש, והניחו להרהמ"ח מקום להתגדר בו, הן אם מדובר בתורת זרעים, והן אם מדובר הענייני חרקים במזון, ואף בשאר חלקי השו"ע וכפי שנראה בעליל בספר זה.

יתן ה' ויוסיף חיל להרב המחבר שליט"א, להוציא עוד ספרים הרבה ולהמשיך במלאכת הקודש של הרבצת תורה וחקר ההלכה ימים רבים בטוב ובנעימים.